

KÜTÜB-İ SITTE HADİSLERİ ÖZELİNDE ŞEYTAN, MAHİYETİ VE YARATILIŞI

Aşır ÖRENÇ*

Özet

Yaşadığımız dünyadan farklı âlemlerin ve farklı hayatların varlığı muhakkaktır. İslami kaynaklarda şerrin temsil ve telkincisi olarak vasıflanmış bir varlık olan şeytan, insanoğlunun en eski ve ezeli düşmanı konumundadır. Şeytanın bu düşmanlığı, insanın yaratıldığı günden kıyâmete kadar devam edecektir. İnsanın en büyük ve ezeli düşmanı olan şeytanın tuzaklarına karşı da gerek Kur'an'da ve gerekse hadislerde korunma yolları açıklanmıştır. Bu araştırmamızdaki amacımız şeytanla ilgili bazı sahih hadisler bağlamında bu varlığın mahiyeti, yaratılış hikmeti ve insanoğluna karşı tuzaklarıyla ilgili bilgi edinmek ve bu çerçevede tuzaklarına karşı İslami kaynaklarda ele alınan korunma yöntemlerini ortaya koymaya çalışmaktır.

Anahtar Kelimeler: Kur'an, Hadis, Şeytan, Düşman, Hile, Şer.

THE ENTITY AND CREATION OF THE DEVIL (SHAITAN) IN THE CONTEXT OF KUTUB-I SITTE HADITHS

Abstract

It is certain that the existence of different realms and lives than our world. In the Islamic literature, the Devil described as a representer and suggestor of evil is in a position of the oldest and eternal enemy of humankind. The hostility of Satan will continue from the creation of humankind to the end of the world. The prevention methods against the snares of the Devil are explained in either Qur'an or Hadiths. In this study, we tried give information about the

* Öğr. Gör. Dr. S.D.Ü İlahiyat Fakültesi Temel İslâm Bilimleri Hadis Anabilim Dalı.

character, the reason of creation and traps against the humankind of this creature and the prevention methods described in the Islamic literature.

Key Words: Quran, Hadith, Devil, Adversary, Trick, Evil.

Giriş

Yaşadığımız varlık âlemi çift yönlü denge üzerine bina edilmiştir. Acı-tatlı, soğuk-sıcak, gece-gündüz kısacası her şey zıddıyla kaim olmaktadır. Ahlaki düzlemde de hayırla beraber şer de bulunmaktadır.

Kur'an'da ve hadislerde şerrin temsil ve telkincisi olarak vasıflanan şeytan, insanoğlunun en eski ve ezeli düşmanı konumundadır. Şeytanın düşmanlığı, insanın yaratıldığı günden kıyâmete kadarki sürece kadar devam edecektir. İnsana bu kadar yakın ve onu sürekli aldatmaya çalışan bu varlık, tarih boyunca insanoğlunun ilgisini çekmiştir. Dünyaya imtihan için gönderilen insanoğlunun, dünya hayatındaki bu imtihanını kaybetmesine neden olabilecek sebeplerin en başında şeytan gelmektedir.

Geçirdiği şiddetli imtihan sonrası emre itaatteki inceliği kavrayamayarak çizgisini koruyamayan şeytan, kendisi gibi insanoğlunu da yüksek konumundan aşağıya edebilmek için bütün gücüyle çalışmaktadır. Bu kininin ardında da öncelikli olarak hatayı kendisinde görmeyip, çizgisini kaybetmesine sebep olarak insanı görmesi ve onun kaybettiği yerde insanoğlunun Rabb'ine ibadet ederek kazanmasıdır. Bütün kötülüklerin kaynağı olan şeytana karşı dünya imtihanını kazanmak için, bu zorlu düşmanın hile ve tuzaklarından kaçınmaya çalışmak; şerrinden korunmak için ayet ve hadislerde bildirilen emir ve tavsiyelere riayet ederek şeytanın saldırılarına karşı durmak gerekmektedir. Kısacası şeytanın Allah tarafından insana musallat edilmiş apaçık bir düşman olduğu bilinciyle, hayatın her yönüyle şeytanla mücadeleden ibaret bir süreç olduğunu idrak ederek yaşamak gerekmektedir.

Ezeli düşman olan şeytana karşı koyabilmek için onun tanınması, tuzak olarak kullandığı silahlarından haberdar olunması, en genel ifadeyle özelliklerinin bilinmesi gerekmektedir. Yarattıklarına karşı sonsuz merhamet sahibi olan Allah (cc) ve O'nun elçisi Hz. Peygamber, en büyük düşman olan şeytana karşı insanoğlunu uyarmış; bu sinsi varlığın telkin ve aldatmalarına karşı ikazlarda bulunmuşlardır.

Şeytan Kavramı, Şeytanın Mahiyeti Ve Yaratılışı

Şeytan Kavramı

Şeytan kelimesinin kaynağı Arapça olmakla birlikte dilbilimcilerin, bu kelimeye iki farklı şekilde yaklaştıkları görülmektedir. Bu görüş farklılığı

“شیطان” kelimesindeki “ن” harfinin kelimenin kökünde olup olmamasından kaynaklanmaktadır. Bu harfi “شطن” kelimesinin üçüncü harfi olarak kabul eden dilciler, kelimenin “birine muhalefet etmek, uzaklaşmak...” gibi anlamları üzerinde durarak “فيعال” veznindeki “شیطان” kelimesinin Allah’tan, rahmetten uzak kalması dolayısıyla isim olarak şeytana verildiğini ileri sürmektedirler. Bu kelimenin çoğul “شياطين” sığasında da “ن” harfinin bulunması bu görüş sahiplerini desteklemektedir. Kelimenin kökü hakkındaki ikinci görüşe göre ise, “شیطان” kelimesinin aslında “ن” harfi bulunmamakta, bu harf zâid durumdadır. Bu görüşte olanlar, kelimenin “yanmak, helak olmak” gibi anlamlara gelen “شيط” kökünden geldiğini iddia ederler ki; onların bu görüşlerinde şeytanın ateşten yaratılmış olma düşüncesi hâkimdir.¹ Kelimesinin etimolojik kökeni hakkındaki iki görüş içerisinde, Kur’an-ı Kerim’de kelimenin الشياطين (eş-Şeyâtîn) şeklinde cemi sığasıyla yer alması² ve ayrıca şeytanın sıfatı olan رجم (racîm)³ (kovulmuş, taşlanmış) kelimesinin kullanılması anlam bakımından birinci görüşü desteklemektedir. İbnü’l Esîr (606/1210) de birinci görüşün daha sahih olduğunu ifade etmiştir.⁴

Yakın dönem müfessirlerden Elmalılı (1358/1942) ise şeytan kavramıyla alakalı olarak şunları zikretmektedir: “Şeytan, herhangi bir mütemerrid, yani şer ve pislikte fevkalâde bir farklılıkla benzerlerinden ayrılmış; aşırı şerli ve inatçı manasında bir cins isimdir. Gerek insandan, gerek hayvandan ve gerek sair gizli mahlûkattan rûhî alâkası bulunan kötüler için genel bir anlam içerir.”⁵ Bir başka bakış açısıyla da şeytan şu şekilde tanımlanmaktadır: Şeytan, insan ve cin türünden Allah’a karşı gelen her âsînin adıdır.⁶ Bir başka ifadeyle de erken dönem müfessirlerden Taberî (310/922),

¹ İbn Manzur, *Ebu'l-Fazl Muhammed b. Mükerrrem b. Ali el-Ensârî, Lisanü'l-Arab*, “ş-t-n” maddesi, Daru'l-Fikr, Beyrut, 1375/1955, XIII, 238. Ayrıca geniş bilgi için bkz: Fırat, Ahmet Suphi, “Şeytan” maddesi, İ.A. MEB Yayınları, İstanbul 1978–1986, XI, 491–492.

² 2/ Bakara 102.

³ 3/ Âl-i İmran 36; 15/Hicr 17, 34.

⁴ İbnü'l-Esîr, Mecdüddîn Ebü's-Sa'âdet el-Mübârek b. Muhammed el-Cezerî, *en-Nihâye fî Garîbi'l-Hadîs*, tahkik: Tâhir Ahmed ez-Zâvî ve arkadaşı, Beyrut, (t.y), II, 475.

⁵ Elmalılı, M. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, Eser Neşriyat, İstanbul 1979, II, 238.

⁶ Cevherî, Ebû Nasr İsmail b. Hammad, *es-Sihâh Tâcu'l-Luğa ve Sihâhi'l-Arabiyye*, tahkik: Ahmed Abdülgafur Attar, Dâru'l-İlm Li'l-Melâyin, II. Baskı, Beyrut 1979, V, 2144.

şeytanın Arap kelimasında cin, insan, hayvan ve tüm yaratılmış olanlardan her asi olanın adı olduğunu bildirmektedir.⁷

Şeytan kelimesi, Kur'an'da yetmiş defa müfred, onsekiz defa ise "şeyâtîn" şeklinde çoğul olarak geçmektedir.⁸ Özet olarak söylemek gerekirse "zorba, haddi aşan ve kötülüğü şiar edinmiş" manalarına gelen şeytan kavramı şeriat örfünde ise; Yüce Allah'ın Hz. Âdem'e secde emrine karşı gelerek isyan ettiği için, ilahi rahmetten kovulan ve insanların amansız düşmanı olan cinlerin inkarcı kısmından gözle görülemeyen gizli bir varlıktır.⁹

Şeytanın Mahiyeti

Şeytanın mahiyeti hakkında bilgi veren ayetlere bakıldığında yaratıldığı maddenin ateş olduğu görülmektedir. Şeytan kendi ifadesiyle: "*Beni ateşten yarattın, onu ise çamurdan...*"¹⁰ demektedir.

Şeytan, kendisi gibi ateşten yaratılmış olan cin taifesine mensup bir varlıktır. Şeytan kavramı Kur'an'da birkaç kez cin anlamında veya cinin eş anlamlısı olarak kullanılmıştır. Hz. Süleyman ile ilgili bir anlatımda "*Kendisi için denize dalan ve bundan başka işler yapan bazı şeytanları da emrine vermiştik. Biz onları onun emrinde tutuyorduk*"¹¹ ayetinde zikredilen şeytanların, bir başka ayetteki "*Rabbinin izniyle cinlerin bir kısmı, onun önünde çalışırdı. Onlardan kim buyruğumuzdan sapsa, ona alevli bir azâbı tattırırđık*" ifadesini bulan cinler olduğu görülmektedir.¹²

⁷ Bâlf, Vahid Abdüsselam, *Vikâyetü'l-İnsân Mine'l-Cin ve's-Şeytân*, Mektebetü't-Tâbiîn, Kâhire, X. Baskı, 1318/1997, s. 123.

⁸ Abdalbaki, Muhammed Fuad, *el-Mu'cemü'l-Müfehres Li Elfâzı'l-Kur'ani'l-Kerim*, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1420/2000, "Şeytan" maddesi, s. 485-486.

⁹ İşler, Mehmet Hulusi, *Nefis ve Şeytan*, Ahmet Saim Matbaası, İstanbul 1968, s. 104.

¹⁰ 38/ Sa'd 76; 7/ A'raf 12. Hz. Peygamber, bir hadislerinde İblis'in bu şekildeki kıyasına atfen "*İlk kıyas yapan iblisdir*" buyurmuşlardır. Bkz: Dârimî, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdurrahman (255/869), *es-Sünen*, Çağrı Yayınları, (y.y), (t.y), Mukaddime 22. Bu minvalde Hz. Peygamber, yine bir başka hadislerinde de "*Ateşten elbise ilk defa iblise giydirilecektir*" buyurmaktadır. Bkz: Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdullah Ahmed b. Muhammed eş-Şeybânî, *el-Müsned*, Çağrı Yayınları, (y.y), (t.y) III, 155. İlk mukayeseyi yapan aynı zamanda ateşten urbayı da ilk giyen olacaktır.

¹¹ 21/ Enbiyâ 82.

¹² 34/ Sebe 12.

Şeytanın cin taifesinden olduğu da bir başka ayeti kerimede açık şekilde ifade edilmektedir: “*Meleklerle secde edin dediğimiz zaman, hepsi secde ettiler iblis müstesna. O, cinlerdendi, Rabbinin buyruğu dışına çıktı...*”¹³ Ayetten anlaşılacağı üzere meleklerle verilen emre, içlerinde bulunduğundan dolayı cin taifesinden olan şeytan da muhatap olmuş, fakat emre itaatteki inceliği kavrayamadığından dolayı çizgisini koruyamamış, kıyamete kadar Allah’ın lânetini üzerine alarak kaybedenlerden olmuştur.

İblisin meleklerin arasında yer aldığı için meleklerden olduğunu söyleyenlere¹⁴ itiraz kabûlinden İbn Kesir (774/1372), şunları söylemektedir: “*Yüce Allah, meleklerle Âdem’e secde etmelerini emrettiğinde İblis de aynı emre muhatap kılındı. Çünkü o her ne kadar meleklerin taifesinden olmasa da onlara benziyor ve onların yaptığı işleri yapıyordu. Bundan dolayı meleklerle verilen emrin kapsamına girmiş oldu.*”¹⁵

Kur’an, şeytan ile eşdeğerde kullanılan İblis’in ateşten yaratıldığını haber verirken¹⁶ meleklerin, Hz. Peygamber’in ifadesinde nurdan yaratıldığı bildirilmektedir.¹⁷ Buradan anlaşılacağı üzere de İblis ile melek farklı cins varlıklardır.

İblis ile meleğin aynı cins varlıklar olmadığını ortaya koyan bir başka delil de Kur’an’da İblis’in neslinden¹⁸ bahsedilmesidir. Buna karşın yine Kur’an’a göre meleklerin dişiliği söz konusu değildir.¹⁹ Dişilik olmadığına göre nesilden bahsetmek de söz konusu değildir. Şeytanın mahiyetiyle alakalı olarak

¹³ 18/ Kehf 50.

¹⁴ Hz. İbn Abbas, Hz. İbn Mes’ud, Hz. İbn Cüreyc, Hz. Sa’id b. el-Müseyyeb ve Hz. Katâde’nin bu görüşte olduğu bildirilmektedir. Bkz: Kurtubî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed el-Ensârî, *el-Camiu Li Ahkami’l-Kur’an*, Daru’l-Kâtibi’l-Arabiyye, Kâhire 1967, I, 294.

¹⁵ İbn Kesîr, Ebu’l-Fidâ İsmâil b. Ömer, *Tefsîru’l-Kur’ani’l-Azîm*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1986, I, 77; III, 88–89.

¹⁶ 38/ Sa’d 76; 7/ A’raf 12.

¹⁷ Müslim, Ebu’l-Hüseyin Müslim b. Haccac el-Kuşeyrî, *el-Câmiu’s-Sahih*, Çağrı Yayınları, (y.y), (t.y), Zühd, 10.

¹⁸ 18/ Kehf 50.

¹⁹ 43/ Zuhuf 19 “*Rahmânın kulları olan melekleri dişî saydılar. Onların yaratılışlarına mı şahit oldular ki (böyle hüküm veriyorlar)*”; 53/Necm 27 “*Ahirete inanmayanlar, meleklerle dişîlerin adlarını takıyorlar.*”

İmam Gazâlî (505/1111) de şeytanın latif bir cisim olduğu veya herhangi bir cisim olup olmadığı konusunun çok önemli olmayıp, şeytanın zatı üzerinde durmanın gereksiz olduğunu vurgulamaktadır. Bu görüşünü şu örneği vererek desteklemektedir: “Şeytanın zâtı üzerinde durmak, elbisene yılan girdi diyen kimseye yılanın enini, boyunu, rengini, şeklini sormak gibi olur. Bunu duyan insan, hiçbir şeye bakmadan elbisesine giren yilandan kurtulmaya bakar. Bunun gibi yilandan daha zararlı olan şeytani duyan, onun cisim olup olmadığına bakmaksızın hemen onun izalesi ile meşgul olmalıdır.”²⁰

Şu halde Allah’ın emrine isyan eden ve Allah’ın lânetine maruz kalan İblis’e (şeytan) karşılık, Allah’ın elçisi olan meleklerin “Allah’ın kendilerine buyurduğuna karşı gelmeyen ve emredildikleri şeyi yapan...”²¹ ayetinde de ifade edilen mutlak itâati bu iki varlığın aynı gruptan olmadığını ortaya koymaktadır. İblis’in melek taifesinden olması durumunda Allah’ın emrine karşı gelmesi söz konusu olmazdı.

Şeytanın Yaratılışı

Kur’an-ı Kerim’de Hz. Âdem’in yaratılışından önce şeytanın geçmişi hakkında yeterli bir bilgi bulunmamaktadır.²² Elmalılı (1358/1942), cinlerin insandan önce ve vücuda nüfuz eden kavurucu bir ateşten (Nâr-ı Semûm) yaratıldığını ifade etmektedir. Bu ateşin insana teması halinde yakan, kavuran veya zehirleyen bir mahiyeti vardır.²³

“Meleklerle Âdem’e secde edin demiştik. Hemen secdeye vardılar. İblis müstesna! O cinlerdendi...”²⁴ ayeti İblis’in cinlerden olduğunu ve yaratılışının Hz. Âdem’den önce vaki olduğunu ortaya koymaktadır. Şeytanın insanoğlundan önce yaratıldığını kanıtlayan bir hadiste de şöyle buyrulmaktadır: “Allah (cc), cennette Âdem’i yaratıp dilediği kadar orada bıraktığı zaman, şeytan onun etrafında dolanıp Hz. Âdem’in mahiyetini öğrenmeye çalıştı. Onun içinde zaaflar müşahede edince anladı ki o, kendisine sahip olamayacak şekilde zayıf yaratılmıştır.”²⁵ Şeytan Hz. Adem’in peşinde dolaşıp onu kolaçan etmekle,

²⁰ Gazzâlî, Ebu Hâmid, *İhyâ-u Ulûmiddîn*, Dâru Kuteybe, Dimeşk, 1992, III, 47.

²¹ 66/ Tahrim 6.

²² Cebeci, Lütfullah, *Kur’an-ı Kerîme Göre Cin-Şeytan*, Konya 1989, s. 120.

²³ Elmalılı, *Hak Dini Kur’an Dili*, V, 3059.

²⁴ 18/ Kehf 50.

²⁵ Müslim, *Birr* 111; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 240.

ileride ebedi düşmanı olacak olan zatı tanımaya çalışmaktadır. Hz. Âdem'den önce yaratılmış ki onu tanımaya çalışıyordu. Kur'an-ı Kerimde şeytanın Hz. Âdem'e secde etmeyip Allah'ın emrine isyan ettiğini anlatan ayetlerin tamamı aynı zamanda şeytanın insanoğlunun yaratılmasından daha önce yaratıldığını ortaya koymaktadır.

Şeytanın Allah'ın emrine isyan etmesi şüphesiz bir küfürdür. Fakat ilk kâfir olan kimse İblis mi, yoksa ondan önce de kâfir olan var mıydı sorusu akla gelmektedir. Bir kısım ulema ilk kâfir olanın şeytan olduğunu söylerken, bir kısmı da şeytandan önce yaşamış ve küfre girmiş cinlerin olduğunu belirtmektedir.²⁶ Cinlerin insandan önce yaratılması, onların bu yaşam süreçleri içerisinde itaatkâr olanlarının yanında Allah'a isyan edenlerinin de olabileceğini hatırlatmaktadır. Nitekim Allah'ın: “*Ben yeryüzünde halife yaratacağım.*” sözüne mukabil melek taifesinin: “*Orada bozgunculuk yapacak, kan dökecek birisini mi halife yaratacaksın?*”²⁷ sözü insanoğlundan önce yeryüzünde devam ede gelen bir yaşantının olduğunu ve orada bozgunculuk yapıp kan dökenlerin olabileceğini akla getirmektedir.

Bazı müfessirlerin zayıf bir lafızla (kîle) aktardığı bir rivayette insanoğlundan önce yaratılan ve yeryüzünde bozgunculuk yapıp kan döken cinlerin olduğu ifade edilmektedir. Rivayete göre yeryüzünün ilk sakinleri cinlerdi. Sonra onlar birbirlerini öldürüp kan döktüler. Allah (cc), onlara İblisin komutasında meleklerden askerler gönderdi (Bunlar meleklerin cin adını taşıyan boyundandı). İblis ve askerleri, diğer cinlerle savaşarak onları adalara ve dağların tepelerine sürdüler. Bu başarısından dolayı İblis'in kalbinde gurur meydana geldiğinden: “*Ben kimsenin yapmadığı bir işi yaptım!*” diyerek övündü. Allah (cc), onun kalbinde doğan bu gururu bildi, fakat yanındaki melekler bunu bilmiyorlardı. Allah (cc), İblis'in yanındakilere: “*Ben yeryüzünde halife yaratacağım.*” deyince, bunun üzerine melekler: “*Sen, cinlerin daha önce yaptığı gibi orada fesat çıkaracak ve kan dökecek birisini mi yaratacaksın?*” dediler.²⁸

²⁶ Zuhaylî, Vehbe, *et-Tefsiru'l-Münir*, Dâru'l-Fikri'l-Mu'âsir, Beyrut 1991, I, 135.

²⁷ 2/ Bakara 30.

²⁸ İbn Kesir, *Tefsîru'l-Kur'ani'l-Azîm*, I, 75; Kurtubî, *el-Camiu Li Ahkami'l-Kur'an*, I, 189.

Kur'an'da Şeytan Ve Özellikleri

Kur'an'da şeytan tabiri ve bazen onun yerine kullanılan iblis kavramı, kötülüğün, isyanın temsilcisi anlamlarında kullanılmıştır. İnsana düşman olan şeytan, tüm vaktini insanı alaşağı etmek için harcamakta. Bütün derdi insanı tabiatına, fitratına ters bir hayata sürüklemektir, kısacası şeytan bütün kabiliyetlerini insanın aleyhine kullanmaktadır.

Kur'an'da tespit edilebildiği kadarıyla İblis, cin ve şeytan kelimelerinin ifade edildiği yerler yüz kırk iki civardadır. Bu ayetlerin bir kısmı Allah (cc) ile şeytan arasında geçmekte, geri kalanları ise insan-şeytan ilişkisini ortaya koymaktadır.²⁹ Kur'an “*Şeytan sizin apaçık bir düşmanınızdır*”³⁰ diyerek bizi uyarmakta, şeytanın düşmanlığı hiçbir zaman azalmayıp devam edeceği için de “*Şeytan sizin düşmanınızdır, siz de onu düşman tutun*”³¹ buyurarak tehlikeli durumuna karşı hazırlıklı olunması gerektiğini açıklamaktadır.

Şeytanın en bariz özelliği insanoğluna açıktan savaş ilan etmiş olmasıdır. Şeytan, değişik taktikler uygulayarak Âdemoğlunu doğru yoldan saptıracağını bizzat kendisi haber vermektedir: “*And olsun ki, ben de onları saptırmak için senin doğru yolunun üstüne oturacağım. Sonra onlara önlerinden, arkalarından, sağlarından, sollarından sokulacağım. Onların çoğunu şükredenlerden bulmayacaksın.*”³²

Şeytan, vaat ettiği bu amaca ulaşabilmek için insanoğluna karşı sınırsız stratejiler uygulamaktadır. Şeytan, insanoğluna karşı bir kötülüğü yaptırsa dahi peşini bırakmayarak ona vesvese verir, fisıldar,³³ fitne sokmak suretiyle

²⁹ Kaya, Remzi, “Kur'an-ı Kerimde İnsan-Şeytan İlişkisi”, UÜİFD, S. II, C. XII, Bursa 2003, s. 10.

³⁰ 12/ Yusuf 5.

³¹ 35/ Fatır 6.

³² 7/ A'raf 16-17.

³³ 7/ A'raf 20; 114/ Nâs 5.

kışkırtır,³⁴ seslenir,³⁵ günahı süsler,³⁶ geriye çekilip tekrar saldırır ve sinsice sokulur,³⁷ peşinden sürükleyerek yalan vaatlerle onu kandırır.³⁸

Şeytan yukarıdaki saydığımız tuzaklarla yetinmeyip etkisini git gide artırır. Hiç olmayacak yerde imkânsız şeyleri insanın aklına getirir, onu azdırdıkça azdırır. İnsanı kontrolü altına alarak inanmış olduğu hakikatleri dahi unutturarak Allah (cc)'ı hatırına getirtmez.³⁹ İnsanı günahlara meylettirerek emirler yağdırmaya başlar ve verdiği her emir insanın ayağını kaydırarak yoldan çıkaracak mahiyettedir. Çünkü şeytan kötülükten, fuhşiyattan başka bir şey emretmemektedir.⁴⁰

Şeytan insanla bu saydığımız yollarla ferdi olarak uğraştığı gibi toplum bazında da uğraşmaktadır. Nitekim insanların arasını açan kötülüklerin kaynağının şeytan olduğunu da Kur'an haber vermektedir: *“Ey inananlar! Şarap, kumar, dikili taşlar ve şans okları şeytan işi birer pisliktir. Bunlardan kaçının ki kurtuluşa eresiniz. Şeytan içki ve kumar ile aranıza düşmanlık ve kin sokmak, sizi Allah'ı anmaktan ve namazdan alıkoymak istiyor. Artık bunlardan vazgeçtiniz değil mi?”*⁴¹ görüleceği üzere ayette zikredilen içki, kumar gibi zararlı alışkanlıklar ferde zarar vermekle kalmayıp gerek aile yapısını ve gerekse toplumu derinden yaralayan kötülüklerdendir.

Şeytanın insanlar arasında oluşturduğu düşmanlık atmosferinin bir başka tezahürünü de karşılıklı kavgadan cinayete kadar uzanan Hz. Musa ile ilgili bir anlatımda görmekteyiz. Hz. Musa, karşılıklı dövüşenlerden birine yardım etmek maksadıyla diğerine yumruk vurmuş, yumruğun etkisiyle de o kişi ölmüştür. Bu duruma canı sıkılan Hz. Musa: *“Bu şeytanın işindedir. O gerçekten apaçık*

³⁴ 17/ İsrâ 53.

³⁵ 17/ İsrâ 64.

³⁶ 8/ Enfâl 48.

³⁷ 114/ Nâs 4.

³⁸ 17/ İsrâ 64.

³⁹ 58/ Mücadele 19.

⁴⁰ 2/ Bakara 268.

⁴¹ 5/ Mâide 90–91.

*şaşırtıcı bir düşmandır*⁴² buyurarak rahatsızlığını ifade etmiş ve bu işe şeytanın sebebiyet verdiğini ifade etmiştir.

Şeytan, öfke ve kinî insanların arasına öyle sinsi sokar ki neticesinde kardeşi kardeşe vurdurur. Hz. Yusuf'tan bahisle şeytan, bu duyguları Yusuf (as)'ın kardeşlerine öylesine körüklemiştir ki, kardeşleri kalkıp Hz. Yusuf'u kuyuya atmışlardır.⁴³ Şeytan, aynı zamanda kendisini takip edenleri edepsizliğe götürmektedir.⁴⁴ Bununla birlikte Kur'an, bütün insanlara seslenerek yiyip içilen şeylere dikkat edilmesi gerektiğini; ele geçen pis, başkasının hakkı olan şüpheli şeylerin yenilmeyip helal olanların yenmesini emretmektedir. Böyle yapılmadığı takdirde şeytana uyulmuş ve kaybetme çizgisine yaklaşmış olunacağını bildirmektedir.⁴⁵ Zira şeytan, insanın içine işleyerek kötülük ve edepsizlik adına her ne varsa hepsini yaptırmak için insana emirler yağdırmaktadır. Şeytanın vesveseyi kullanarak insanlara zarar vermeye çalışmasına da Hz. Eyyub'un yaptığı bir duasında rastlamaktayız. Eyyub (as), Rabbi'ne yapmış olduğu bir duasında: "*Şeytan, bana zahmet ve acı ile dokundu...*"⁴⁶ demektedir. Buradaki dokunmanın şeytanın vesveseye yol bulması demek olduğu zikredilmiştir.⁴⁷ Kur'an, bizzat insanların Allah'a dayanmaları gerektiğini;⁴⁸ Allah'a dua edip⁴⁹, O'na sığınmaları gerektiğini⁵⁰ söylemekte ve Hz. Peygamber'in şahsında insanlara, cin ve insan şeytanlarından gelebilecek kötülüklerden korunmanın yollarını gösterip öğretmektedir.⁵¹

⁴² 28/ Kasas 15.

⁴³ 12/ Yusuf 100.

⁴⁴ "Ey iman edenler, şeytanın adımlarını izlemeyin, kim şeytanı adım adım takip ederse, o (şeytan), ona edepsizliği ve çirkinliği emreder. Şayet size lütfu ve rahmeti olmasaydı, Allah, hiçbirinizi temizlemezdî. Fakat Allah, dilediğini arındırır. Allah, hakkıyla işiten, her şeyi en iyi bilendir." 24/ Nur 21.

⁴⁵ 2/ Bakara 168-169.

⁴⁶ 38/ Sa'd 41.

⁴⁷ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, VI, 4100.

⁴⁸ 9/ Tevbe 51.

⁴⁹ 25/ Furkan 77.

⁵⁰ 3/ Al- İmran 20.

⁵¹ Râzî, Ebu Abdullah Fahreddin Muhammed b. Ömer Fahreddin, *Mefâtihu'l-Gayb*, Mısır, (t.y), XXIII, 119.

Netice itibariyle şeytan, insanoğlunun kıyamete kadarki amansız düşmanıdır. Onun bir sürü zararlarına karşı tedbirler alıp, şeytana karşı şirkten uzaklaşarak Allah'a tam bir teslimiyet göstermek gerekmektedir.

Kütüb-i Sitte'de Şeytan Ve Özellikleri

Hz. Peygamber, zaman zaman şeytandan bahsederek onun hakkında geniş çaplı bilgiler vermiş, ashabını ve ümmetini ona karşı uyarılmış, alınması gereken tedbirleri bildirmiştir. Allah Resulü (sav)'nın ifadelerinde yerini bulan şeytan mefhumunu Kütüb-i Sitte çerçevesindeki rivayetler bağlamında ele alarak şeytanın mahiyetini ve Hz. Peygamber'in şeytan kavramına karşı yaklaşımını ortaya koymaya çalışacağız.

İnsan Hayatında Etkisi

Kur'an-ı Kerimde ve hadis-i şeriflerde şeytanın insanla olan münasebetine geniş yer ayrıldığı görülmektedir. Şeytan, ebedi düşmanı olan insana karşı sürekli tuzaklarla yaklaşmakta ve insanı doğru yoldan saptırmak için var gücüyle kabiliyetlerini kullanmaktadır.

Allah (cc), insanı kendisine yol gösteren bir melekle desteklediği gibi, aynı zamanda onun yanına kendisine vesvese veren, kötüyü süslü gösterip insana yaptırmaya çalışan bir şeytan vermiştir. Bu konuda peygamberlerle insanlar arasında ayırım da yapılmamıştır. Nitekim ayet-i kerimde şöyle buyrulmaktadır: “*Böylece biz, her peygambere insan ve cin şeytanlarını düşman yaptık. (Bunlar) aldatmak için birbirine yaldızlı sözler fısıldarlar.*”⁵² Şeytanın insana karşı tasarrufta bulunabilmesi, insana musallat olabilmesi de ancak insanın Allah'ı anmaktan yüz çevirmesiyle meydana gelebilecektir.⁵³ Şeytanın musallat olduğu kimse de Allah'ı anmadıkça şeytan ondan ayrılmaz. Bu Allah'ın kanunu gereğidir.⁵⁴

⁵² 6/ En'am 112.

⁵³ “*Kim Rabbinin zikrine karşı nankör olursa, ona bir şeytanı sardırırız, artık o, onun (yanından) ayrılmaz, ona sürekli kötülükleri telkin eden) arkadaşı olur. Onlar, (şeytanlar) onları yoldan çıkardıkları halde bunlar hak yolda olduklarını zannederler.*” 43/ Zuhruf 36–37.

⁵⁴ Ateş, Süleyman, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul 1988–1991, VIII, 252.

Şeytanın, kötülüğün temsilcisi olduğunu ve insanoğluna sahip olmak için çabaladığını şu rivayetten anlamaktayız: “*İnsanoğluna bir şeytanın arkadaşı olması vardır, bir de meleğin arkadaşı olması vardır. Şeytanın arkadaşı olması kötülüğü, hakkı yalanlamayı tavsiyedir. Meleğin arkadaşı olması iyiliği, hakkı tasdiki tavsiyedir.*”⁵⁵

Kendisine sorulan bir soru üzerine de Hz. Peygamber: “*Her insanın yanında bir şeytan vardır.*” demiş, “*Senin de mi ey Allah’ın Resulü?*” diye sorduklarında da: “*Evet. Fakat Rabbim ona karşı bana yardım etti. O da Müslüman oldu.*” cevabını vermiştir.⁵⁶ Rivayette görüldüğü üzere insanla birlikte bulunan şeytan onu azdırmak ve yoldan çıkarmak için fırsat kollamakta, fırsatını bulduğu anda da saldırıya geçmektedir. Şeytanın insanla olan bu münasebetlerini hadisler bağlamında ele alarak değerlendirmeye çalışacağız.

İnsan Vücuduna Temâsı

Şeytanın insanoğlunun vücuduna teması doğumla başlamaktadır. Şeytanın, insana karşı planlarını uygulamaya başladığı an ilk işi insanı doğar doğmaz dürtmektir. Nitekim Ebû Hureyre (ra)’den gelen bir rivayette: “*Doğumu esnasında şeytanın dokunmadığı hiçbir çocuk yoktur. Çocuğun doğarken bağırması, şeytanın bu dürtmesinden dolayıdır. Ancak Meryem’in oğlu ile kendisi bundan müstesnadır.*”⁵⁷ buyurulmaktadır. Ebû Hureyre (ra), bu hadisi naklettikten sonra “*İsterseniz şu ayeti okuyun!*” diyerek şu ayeti okumuştur: “*Ben, onu ve neslini racîm şeytandan Allah’a ısmarladım.*”⁵⁸ Hz. Meryem’in annesi, Hz. Meryem’e hamile kalınca onu koruması için Allah’a bu şekilde dua etmiştir.

Kâdı İyaz (544/1149), hadiste Hz. İsa ve annesi Hz. Meryem’e has olarak zikredilen bu durumun, bütün peygamberler için de geçerli olduğunu

⁵⁵ Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre es_ Sülemi, *es-Sünen*, Çağrı Yayınları, (y.y), (t.y), Tefsir 3. Tirmizî, bu hadisin Ebû’l Ahvas’ın rivâyeti olarak hasen garib olduğuna hükmetmiştir. Rivayetin merfû olarak sadece Ebû’l Ahvas’ın tarikiyle bilindiğini aktarmaktadır.

⁵⁶ Müslim, Sıfâtu-l-Münâfıkûn 16; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 385.

⁵⁷ Buharî, Bedü’l-Halk 11; Müslim, Fedâil 146–148.

⁵⁸ 3/ Al-i İmran 36.

ifade etmiştir.⁵⁹ Dolayısıyla Hz. İsa ve Hz. Meryem'e dokunamayan şeytanın Allah Resulü(sav)'e de dokunamayacağı aşikârdır.

Bazı hadislerde şeytanın insan vücuduna girdiği ve orada yer edindiği ifade edilmektedir. Nitekim Ebû Hureyre (ra)'nin rivayet ettiği bir hadiste Allah Resulü (sav) şöyle buyurmaktadır: “*Sizden biriniz uykusundan uyandıığında üç defa sümkürsün. Çünkü şeytan, onun genzinde geceler.*”⁶⁰ Hadiste geçen ‘hayşûm’ kelimesi geniz, burnun en üst tabakası veya tamamıyla burun manasına gelmektedir. Kâdı İyaz ve onunla aynı görüşü paylaşan ulemaya göre hadiste bildirilen husus hakikate hamledilmelidir. Çünkü burun, cesedin kalbe açılan menfezlerindedir. Kulakla birlikte burundan başka vücutta devamlı açık olan başka bir menfez yoktur. Şeytan ise kapalı olan bir menfezi açmamaktadır.⁶¹ Bu hadisi mecaza hamleden Nevevî ise şeytandan maksadın mikrop olduğunu ifade etmektedir. Zira rutubet, toz, toprak gibi zararlı birçok mikrop burun deliğinden vücuda girerek sağlığı tehdit etmektedir.⁶²

Şeytanın insan vücuduna girerek yer edindiği mekânlardan biri de tırnak altlarıdır. Zira Hz. Peygamber “*Sakallarınızı hilalleysin, tırnaklarınızı da kesin. Çünkü şeytan, et ile tırnak arasına girer*”⁶³ buyurmaktadır. Bu rivayeti de önceki hadis kapsamında değerlendirmek mümkündür. Tırnakların uzaması, hem çirkin görüntü oluşturmada ve hem de pislikleri barındırmaktadır.

Hz. Peygamber'den nakledilen bazı rivayetlerde de şeytanın insanın kulağına bevletmesinden bahsedilmektedir. Abdullah b. Mes'ud'un naklettiği bir rivayette, Hz. Peygamber'in yanında bir adamdan bahsedilerek adam hakkında: “*Bu kimse uykuya dalar, sabah namazına kalkmaz*” denilince Allah Resulü (sav): “*Kulaklarına şeytanın bevlettiği kimse budur*” buyurduğu zikredilmektedir.⁶⁴ Bir başka rivayette de şeytanın uyuyan kimsenin boynuna düğüm attığından bahsedilmektedir: “*Sizden biriniz gece uyuyunca şeytan onun*

⁵⁹ Nevevî, Ebû Zekeriyâ Muhyiddin Yahyâ b. Şeref b. Nûri, *Şerhu Sahîhi Müslim*, Dâru'l-Kalem, Beyrut 1987, XV, 129; Aynî, Ebû Muhammed Bedreddin Mahmûd b. Ahmed b. Musa el-Hanefî, *Umdetü'l-Kâri Şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, Mısır 1972, XII, 329; Bâlî, *Vikâyetü'l-İnsân mine'l-Cin ve's-Şeytân*, s. 126.

⁶⁰ Buharî, *Bedü'l-Halk* 11; Müslim, *Tahâret* 23.

⁶¹ Nevevî, *Şerhu Sahîhi Müslim*, III, 127–128.

⁶² Nevevî, *Şerhu Sahîhi Müslim*, III, 127–128.

⁶³ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 60.

⁶⁴ Buharî, *Teheccüd* 18.

*boyun köküne üç düğüm atar. Her bir düğüm atarken 'Senin önünde uzun bir gece vardır' diye vurur. Kişi, uyanıp Allah'ı andığı zaman bir düğüm çözülür. Abdest aldığı anda ikinci düğüm çözülür. Namaz kılsa bütün düğümler çözülür. Artık o kimse neşeli ve gönlü hoş olarak sabahlar. Aksi takdirde gönlü kirli ve tembel halde sabahlar.*⁶⁵

Şeytanın bevletmesi konusunda ulema ihtilaf etmiştir. Kurtubî (671/1273) ve bir kısım âlim, şeytanın bevlini hakikat manasında ele almışlardır. Onları hadisi hakikat manasında anlamaya götüren anlayış, şeytanların da yiyip içiyor ve evleniyor olmasıdır. Dolayısıyla bu özelliklere sahip olan şeytanın bevletmesine de bir mani yoktur. Bir kısım ulema ise şeytanın bevletmesinin, şeytanın kişiyi gece namazdan alıkoyması ve ezanı işitmesine engel olmasından kinaye olduğunu söylemiştir. Şeytanın kişiyi hafife almasından kinaye olduğu da söylenmiştir. Hasan Basri de şeytanın bevlinin kişiye ağırlık vermek demek olduğunu ifade etmiştir.⁶⁶ Şeytanın insan vücuduna teması konusunda değerlendirilebilecek bir rivayet de esnemeyle ilgili rivayettir. Allah Resulü (sav), bir hadislerinde “*Esnemek şeytandır. Sizden biriniz esnediğinde gücü yettiğince onu yutsun*”⁶⁷ buyurmuş; bir başka sözünde de esneme anında ağızın kapatılması gerektiğini, aksi takdirde şeytanın gireceğini ifade etmiştir.⁶⁸ Ebû Hureyre (ra)’den gelen bir rivayette de Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: “*Allah, bir kulun aksırmasından hoşlanır, esnemesinden hoşlanmaz.*”⁶⁹ Esnemek, gafletten ve tembellikten kaynaklandığından ve bu gibi durumlardan da şeytan hoşlandığından esneme fiiliyatı şeytana izafe edilmiştir. Hz. Peygamber’in, bu sözleriyle Müslümanlara bir âdâb-ı muâşeret kuralını öğretmek istediği gayet açıktır. Kişi esneme durumunda ağızını kapatmakla ağza dışarıdan girebilecek şeyleri önlemiş, elinde olmadan ağızından çıkabilecek şeylerin diğer insanları rahatsız etmesine fırsat vermemiş olmaktadır. Namazda

⁶⁵ Buhârî, Teheccüd 12; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 243.

⁶⁶ Bâlî, *Vikâyetü'l-İnsân mine'l-Cin ve's-Şeytân*, s. 131.

⁶⁷ Müslim, Zühd 56. Hadisin diğer varyantında bu rivayete ilaveten “*Kişi hee (esneme anındaki ağızdan çıkan ses) dediği zaman şeytan ona güler*” buyrulmaktadır. Bkz: Müslim, Zühd 57.

⁶⁸ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 31.

⁶⁹ Buhârî, Edeb 125.

Hız. Peygamber, ibadet esnasında kişide bulunması gereken canlılık, neşe, uyanıklık ve iştiyaka ters düştüğü için esnemeyi tasvib etmemiştir.⁷⁰

Hadislerde şeytanın insanın damarlarında dolaştığından da haber verilmektedir. Mevzuyla ilgili bir hadisi Hz. Peygamber'in hanımlarından Safiyye bint Huyey (ra) şu şekilde nakletmektedir: "Hz. Peygamber, *itikâfa* girmişti. Bir gece ziyaret amacıyla yanına gidip O (sav)'le bir müddet sohbet ettikten sonra eve dönmek için kalktım. Hz. Peygamber de beni kapıya kadar uğurladı. Biz mescidin kapısının önünde iken iki kişi oradan geçiyordu. Hz. Peygamber'i görünce hızlandılar. Allah Resulü (sav) de onlara: "Olduğunuz yerde durun!" dedi. Sonra da: "Bu (zevcem) Safiyye bint Huyey'dir." buyurdu. Bunun üzerine o iki kişi: 'Sübhânallah Ya Resulâllah' dediler. Bunun üzerine de Allah Resulü (sav): "Gerçekten şeytan, insanın kan damarlarında dolaşır. Ben, şeytanın içinize kötü bir zan atmasından korktum" buyurdu.⁷¹

Bu rivayetin izahında İbn Hacer (852/1449), kendisine bu hadis hakkında sorulması üzerine İmam Şâfiî'nin, Hz. Peygamber'in rastladığı sahabilerin kendisi hakkında zanna kapılıp töhmet sebebiyle küfre düşme ihtimallerinden endişe duyduğu, bundan dolayı şefkatinden onları uyardığı, beraberindeki eş olduğunu ilan ederek şeytanın kalplerine herhangi bir vesvese atmasını engellediği şeklindeki cevabını aktarmaktadır. Bununla beraber İbn Hacer, Bezzar'ın bu hadiste bahsedilen olayın gerçekleşmiş olmasını garib görmesi sebebiyle gaflete düştüğünü ifade etmektedir.⁷²

Kâdi İyaz ve Aynî gibi bazı âlimler, hadisteki ifadeyi zahiri manada anlayarak Allah'ın şeytana insanoğlunun damarlarında dolaşabilme kabiliyeti ve kudretini verdiğini ifade etmişlerdir. Bazı ulema da asıl mananın zahir mana olmadığını buradaki üslubun şeytanın vesvesesinin çokluğundan kinaye olduğunu zikretmiştir.⁷³

Şeytanın insan vücuduna teması başlığı altında ele aldığımız rivayetleri hakikatten ziyade mecâzî anlamda yorumlamak daha doğru gözükmektedir.

⁷⁰ Ateş, Ali Osman, *Kur'an ve Hadislere Göre Şeytan*, Beyan Yayınları, I. Baskı, İstanbul 1995, s. 249.

⁷¹ Buhârî, *Bedü'l-Halk* 11; *Edeb* 121; *İ'tikaf* 11-12; Müslim, *Selam* 23-24.

⁷² İbn Hacer el-Askalani, Ebu'l-Fazl Şehabeddin Ahmed, *Fethu'l-Bârî Şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, Daru'l-Mârifet, t.y, Beyrut, IV, 242.

⁷³ Nevevî, *Şerhu Sahîhi Müslim*, XIV, 157; Aliyyü'l-Kârî, Ebu'll-Hasan Nureddin Ali b. Sultan Muhammed, *Mirkâtü'l-Mefâtiḥ Şerhu Mişkâti'l-Mesâbih*, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1992, V, 66; Aynî, *Umdetü'l-Kârî*, VII, 277; V, 383.

Yukarıdaki başlık altında ele aldığımız şeytanın, zahiren insan vücuduna temasını bildiren rivayetlerde mecâzî anlam doğrultusunda şeytanın insanoğluna çok yakın olduğu ve her an insana zarar vermek için fırsat kolladığı açığa çıkmaktadır.

Vesvese Yoluyla Tesiri

Vesvese, şeytanın insana karşı kullandığı en önemli silahlarından. Nitekim insanoğluna doğru yolu gösteren meleklerle birlikte; kendisine vesvese veren, kötülüğü teşvik eden ve bozgunculuğa çağıran şeytan da verilmiştir.

Vesvese sözlük anlamı itibariyle yavaşça fısıltı yapmak, fiskos etmek gibi gizli ses ve fısıltıya denmektedir. Zinet eşyasının hışirtısına da “*Vesvâsü'l-Hüliyy*” denmektedir.⁷⁴ Terim olarak ise nefis ve şeytanın (cin ve insan şeytanları) insanın gönlüne ve kalbine düşürdüğü kötü düşüncelerle, ona fısıldadığı olumsuz ve çirkin seslerdir.⁷⁵ Kur'an'da vesvese kelimesi beş yerde geçmekte, bunların dördünde vesvesenin şeytanın bir işi olduğu bildirilmektedir.⁷⁶ Vesvesenin Psikiyatri'deki adı da obsesyonur. Obsesyon, irade dışı gelen ve kişiyi tedirgin eden, benliğe yabancı, şuurlu gayretle kovulamayan düşüncelerin adıdır. Örneğin abdest alırken, namaz kılarırken inatla gelen küfür içerikli sözler bu şekildedir.⁷⁷

Nas suresinde belirtildiğine göre vesvese verenler iki gruptur:⁷⁸ Birincisi duyular âleminin dışındaki cinlerin soyundan olanlar, ikincisi ise normal insanların soyundan olanlardır. En'am suresinde de vesvese veren insan ve cin şeytanlarından bahsedilmektedir.⁷⁹ Her iki grubun kötülüklerinden de emin olmak için Allah'a sığınılması gerekmektedir. Nitekim Allah Resulü (sav), Ebu Zer (ra)'e, cin ve insan şeytanlarının kötülüğünden Allah'a sığınması gerektiğini ve insan cinsinden de şeytanların olduğunu belirtmiştir.⁸⁰

⁷⁴ İbn Manzur, *Lisânü'l-Arab*, “Vesvese” maddesi, III, 922.

⁷⁵ İşler, *Nefis ve Şeytan*, s. 218.

⁷⁶ 7 / A'raf 20; 20/ Tâhâ 120; 50/ Kaf 16/ 114/ Nas 4-5.

⁷⁷ Saygılı, Sefa, *Strese Son*, Türdav Yayınları, İstanbul 1966, s. 40.

⁷⁸ 114/ Nas 1-6.

⁷⁹ 6/ En'am 112.

⁸⁰ Nesaî, İsti'âze 50 48 ?; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 178.

Müfessir İbn Cüzeyy (741/1340), şeytanın vesveselerinin çeşit çeşit olduğunu belirterek konuya şu şekilde açıklama getirmektedir: “Şeytan, önce kişinin imanını bozmaya ve onu şüpheye düşürmeye çalışır. Bunu başaramadığında onu günah işlemeye teşvik eder. Bunu da başaramazsa ibadetlerden geri bırakmaya çalışır. Bunda da başarılı olamadığı takdirde amellerini boşa çıkarmak için kişinin içine ibadetlerde gösteriş arzusu katar. Bunda da başarılı olamadığı takdirde kişinin gönlüne beğenme duygusukatar ve neticede en kötü ve çirkin durumlara sokmak için insanın kalbine haset, kin ve gazap gibi duyguları yerleştirir.”⁸¹

Konumuzla ilgili olarak Hz. Ebu Hureyre’den rivayetle Hz. Peygamber şöyle buyurmaktadır: “İnsanlar, birbirine soru sormakta devam edecekler. Hatta şu da söylenecek: Mahlukatı Allah yarattı, ya Allah’ı kim yarattı? İşte kim bu tür sözlerden bir şeye rastlarsa hemen, ben, Allah’a iman ettim, desin.”⁸²

Aynî ve İbn Hacer, hadisin şerhinde Ma’zûrî’den naklen şunları söylemektedir: Bu hadiste Hz. Peygamber, kalbe gelen hatarlardan yüz çevirmekle, delil getirmeksizin ve düşünmeksizin bunların def’ini emretmiştir. Kalbe gelen bu tür sorular iki kısımdır: Birincisi, kalbe karar kılmayan ve şüpheye sirayet etmeyen gelip geçici vesveselerdir. Bu tip vesveselerden yüz çevirmekle ve hayalî sorulara son vermekle kurtulunur. İkincisi, şüpheden dolayı kalbe gelen ve yerleşen vesveselerdir. Bunlardan da Allah ve Hz. Peygamber’in hakkında ne gibi vasıfların gerekli olduğunu, hangi vasıfların muhal olduğunu ve ne tür vasıfların mümkün olduğunu öğrenmekle ancak kurtulunur. Binaenaleyh sadece “Allah ve Hz. Peygamber’e inandım” sözü kâfi gelmez.⁸³

Konu hakkında Übbî ve Senûsî, buradaki tevhid kelimesine dönüş ve sorulardan yüz çevirmek emrinin kalpte karar kılmayan ve herhangi bir şüpheden dolayı meydana gelen vesveselere mahsus olduğunu söylemektedir.

⁸¹ İbn Cüzeyy, Ebu’l-Kâsım Muhammed b. Ahmed, *Kitâbü’t-Teshil li Ulûmi’t-Tenzil*, tahkik: Muhammed Abdülmun’im el-Yunûsî, İbrahim Atva Avaz, Dâru’l-Kütübî’l-Hâdise, Kâhire (t.y), IV, 454.

⁸² Müslim, İman 212, 215; Ebû Dâvud, Sünnet 19.

⁸³ Aynî, *Umdu’l-Kârî*, VII, 274; İbn Hacer, *Fethu’l-Bârî*, VI, 241; Irakî, Ebu’l-Fazl Zeynüddin Abdürrahim b. Hüseyin, *Tarhu’t-Tesrîb fî Şerhi’t-Takrîb*, Dâru İhyâi’t-Türâsî’l-Arabî, Beyrut, t.y, VIII, 164.

Şüpheden meydana gelen ve kalpte yerleşen hatarlara gelince, bu tür vesveseler, kesin delil getirmekten başka bir şekilde zail olmamaktadır.⁸⁴

Şeytanın vesvesesini engellemenin yolunun Allah'ı zikretmek olduğu da rivayette bildirilmektedir. Rivayete göre şeytan, insanın kalbi üzerine çöküp oturarak fırsat kollamaktadır. O kimse Allah'ı zikrettiğinde büzülüp kabz olmaktadır. Şayet o kişi kendini gaflete salarsa, şeytan ona vesvesede bulunmaktadır.⁸⁵ Ayette zikredildiği üzere⁸⁶, inanan ve Rab'lerine dayanan kimselere karşı şeytanın bir gücü yoktur. Dolayısıyla şeytanın insana karşı güçlü olması kendisinin otoritesinden kaynaklanmayıp; insanın kendini Allah'a dayamayıp iradesini kötüye kullanması, kendisinde gerekli erdem ve takvanın olmaması sebebiyledir.

Şeytanın vesveselerine karşı direnç gösteremeyenler Hz. Peygamber'in haber verdiği namaz örneğinde olduğu gibi şeytanın oyunağı haline gelir. Şeytan kişinin işlerine bir nevi fesat karıştırmış olur. Hz. Peygamber, konuyla ilgili olarak şöyle buyurmaktadır: “*Namaz için ezan okunduğu zaman, şeytan oradan sesli sesli yellenerek uzaklaşır, Ezanı duymayacağı yere kadar kaçar. Ezan bitince geri gelir. Kamete başlanınca yine kaçar. Kamet bittiğinde geri dönerek kişi ile kalbinin arasına girer ve ‘Şunu hatırla, bunu düşün’ diye aklında önceden olmayan şeylere vesvese verir. Öyle ki (buna kapılan) kişi, kaç rekât kıldığını bilemeyecek hale gelir.*”⁸⁷

Allah Resulü (sav), aynı zamanda vesveseyi bir mücahidi cihaddan alıkoymaya çalışan bir düşünce olarak da tanımlamıştır. Nitekim bir hadiste şöyle buyrulmaktadır: “*Şeytan insanoğlunun çeşitli yollarında oturur. Önce İslam yolu üzerinde oturarak ‘dinini Ana-babanın ve atalarının dinini terk edip Müslüman mı olacaksın?’ der. Onu dinlemez ve Müslüman olursa (İnsanı bu hususta engelleyemezse), bu defa da hicret yolu üzerinde oturarak ‘Şu vatanını, şu havayı terk edip nereye gideceksin?’ der. – ki muhacir gemlenmiş at gibi azimlidir- Onu dinlemez ve hicret ederse (Bu hususta da şeytan kişiyi engelleyemezse), cihad yolu üzerinde oturarak, onu cihaddan alıkoymaya*

⁸⁴ Senûsî, Ebu Abdullah Muhammed b. Muhammed b. Yusuf, *Mükemmelü İkmâli'l-İkmâl*, (Übbî, İkmâlü İkmâli'l-Mu'lim içerisinde), III, 470-471, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, t.y, Beyrut, I, 239.

⁸⁵ Aliyyü'l-Kârî, *Mirkâtü'l-Mefâtiḥ Şerhu Mişkâti'l-Mesâbih*, V, 66.

⁸⁶ 16/ Nahl 99–100.

⁸⁷ Buhârî, Ezân 4; Sehv 6; Bed'ü'l-Halk 11; Müslim, Salât 19; Mesâcid 83; Ebû Dâvud, Salât 31; Nesâî, Ezân 30.

çalışır. Ona, -cihad canı ve malı harcamaktır. Savaşacaksın ve öldürüleceksin hanımla başkası evlenecek ve mallar paylaşılacak der. Kişi şeytanın bu telkinini de dinlemeyip cihadını yaparak ölürse, Allah'ın onu cennete koyması onun Allah'dan alacağı bir hak olur. (cennetini hak etmiş olur).⁸⁸

Şeytanın bu telkinleri ve buna benzer insana zarar vermek için uğraştığı bütün fiilleri yaşadığımız hayat buûdları dışında cereyan etmektedir. Şeytanın fiilleri de kendisi gibi metafizik âlemlerle alakalıdır. Onun bu fiillerini ayet ve hadislerin ışığı altında öğrenir ve yakinen inanırız.⁸⁹

Şeytan, sahabelere de gelerek bir şeyler fısıldamış ve onları yanıltmaya çalışmıştır. Sahabeden Hz. Mikdad, bir defasında şeytanın kendisine gelerek Hz. Peygamber'e ayrılan sütü içmesi konusunda vesvese verdiğini ve bu vesvesenin etkisiyle de kendisinin sütü içtiğini, sonrasında da pişmanlık duyduğunu dile getirmiştir.⁹⁰ Yine sahabeden Hz. Ebû Hureyre'ye de şeytan gelip birçok yalanlar fısıldamış, hatta Âyetü'l-Kürsî'yi şeytandan korunması için okumasını tavsiye etmiştir.⁹¹ İnsanın aklına gerek şeytan ve gerekse nefis tarafından çok kötü ve çirkin vesveseler hücum ettirilir. Bu durumdan kaçınmanın yolu, onlarla meşgul olmamaktır. Arılar gibi onlarla uğraşıldığı takdirde hücumları artar, ilgilenilmediğinde ise kişiyi terk eder. Pis bir delikten güneş ve yıldızlara bakıldığında o delikteki pisliğin bakana da bakılana da bulaşmadığı gibi, vesvesenin de ilahi hakikatlere ve insan kalbine herhangi bir zararı yoktur.⁹²

Hadislerden anlaşıldığına göre bir gerçek var ki o da şeytanın insana vesvese vermekten hiç usanmadığı ve her türlü vesveseye başvurduğudur.

Rüya Yoluyla Tesiri

Şeytanın rüyaya tesirine geçmeden önce rüya ile ilgili bir takım bilgiler vermekte fayda vardır. İnsanın uykusunda gördüğü şeye rüya denmekle birlikte, hadislerde rüya kavramından bir nüansla ayrılan diğer bir kavram da “*hulûm*” dur. Uykuda görülen güzel ve hayırlı şeylere rüya, çirkin ve şer şeylere de hulûm denmektedir.⁹³ Aradaki bu fark, Hz. Peygamber'in hadislerinde ortaya

⁸⁸ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 483.

⁸⁹ Kutub, Seyyid, *Fî Zilâli'l-Kur'an*, Dâru'ş-Şurûk, Kahire 1988, III, 1531.

⁹⁰ Müslim, Eşribe 174.

⁹¹ Buhârî, Vekâlet 10; Fedailü'l-Kur'an 10.

⁹² Nursî, Said, *Mesnevi-i Nuriye*, Envar Neşriyat, İstanbul 1990, s. 87.

⁹³ Yavuz, Mehmet, *Dikkat Şeytan Var*, Rehber Yayınları, IV. Baskı, İzmir 2006, s. 66–67.

konmaktadır. Nitekim bir rivayette “Rüya Allah’tan, hulûm ise şeytandandır. Biriniz hoşlanmadığınız bir rüya görürse sol tarafına üç kez tükürsün ve onun şerrinden Allah’a sığınsın. Gördüğü düş kendisine zarar vermeyecektir” buyrulmaktadır.⁹⁴ Hadisin diğer varyantlarında da şu şekilde buyrulmaktadır: “Biriniz güzel bir rüya görürse onunla sevin. O rüyayı sevdiği kimselerden başkasına söylemesin.”⁹⁵ “Sizden biriniz hulûm görürse, şeytanın uykusunda kendisiyle oynamasını kimseye haber vermesin.”⁹⁶

Kişinin güzel bir rüyayı sevdiği kimseden başkasına anlatmamasının sebebi şudur: Bu rüyayı sevmediği bir kimseye tabir ettirirse, o şahıs çekemediği için kötüye yorabilir ve kötü rüya o sıfatla zuhur edebilir. Rüyayı gören kimse de kötü te’vili işitince üzülebilir.⁹⁷ Rüyayla ilgili olarak Yılmaz şunları söylemektedir: “Rüya, uykuda iken nefsin zâhiri duygulardan olduğu gibi, bâtinî kuvvetlerle çekişmekten ve meşgul olmaktan sıyrılarak bir anda kendisinin ruhani olan zatını manevi bir idrakla anlaması ve gaybdan kendisinin zatına, akseden bilgilere vakıf olmasıdır. Rüyalar genellikle Allah’tan, melekten ve şeytandan olmak üzere üç türdür. Allah’tan olan açık ve yorum gerektirmez. Melekten olan rüyalar tabire muhtaçtır. Şeytandan olan ise “*Adğâsu Ahlâm*”dır. Bu yüzden de aslı yoktur. Böyle rüyalar yorum da gerektirmemektedir.”⁹⁸

Rüyaların yoruma bağlı olduğunun delilini Kur’an’da görmekteyiz. Kur’an’da Hz. İbrahim’in, oğlu İsmail’i rüyasında kurban ederken görmesi,⁹⁹ Hz. Yusuf’un rüyasında onbir yıldızın kendisine secde ettiğini görmesi,¹⁰⁰ Mısır Meliki’nin gördüğü rüya,¹⁰¹ ve Hz. Peygamber’in Mekke’nin fethine dair rüyası¹⁰² ve bu rüyaların doğru çıktığı anlatılmaktadır.

⁹⁴ Buhârî, Bedü’l-Halk 11; Ebû Dâvud, Edeb 96.

⁹⁵ Müslim, Rü’ya 3.

⁹⁶ İbn Mâce, Kitâbu Ta’biri’r-Rüyâ 35.

⁹⁷ Davudoğlu, Ahmet, *Sahihi Müslim Tercüme ve Şerhi*, İstanbul 1973–1980, X, 17–18.

⁹⁸ Yılmaz, H. Kamil, *Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, İstanbul, 1994, s. 334–335.

⁹⁹ Saffat 103.

¹⁰⁰ 12/ Yusuf 4.

¹⁰¹ 12/ Yusuf 43.

¹⁰² Fetih 27.

Rüyaların yorumlanmasıyla ilgili delil, hadislerde de mevcuttur. Nitekim Ebû Rezin Lakî b. Âmir (ra)'den nakledilen rivayette şöyle buyrulmaktadır: “Rüya yorumlanmadıkça, bir kuşun ayağı üzerinde gibidir. Yorumlanınca oradan düşer (Vukû bulur).”¹⁰³ Hz. Peygamber'in “Müminin rüyası nübüvvetin kırkaltı cüzünden biridir.”¹⁰⁴ hadisi de peygamberliğinin ilk altı ayındaki sadık rüyalar gibi müminlerin gördükleri sadık rüyalara işaret etmektedir. Bütün bunların yanı sıra Hz. Peygamber'den nakledilen bazı hadislerde rüyaların bir kısmının şeytandan kaynaklandığı belirtilmektedir. Ebû Hureyre (ra)'den nakledilen bir rivayette Hz. Peygamber şöyle buyurmaktadır: “Kıyamet yaklaşınca Müslüman'ın rüyası yalan söylemez. Sizin en doğru rüya göreniniz, en doğru söyleyeninizdir. Müslüman'ın rüyası peygamberliğin kırk beş kısmından bir kısmıdır. Rüya üç kısımdır. Biri salih rüya olup Allah'tan bir müjdedir. Diğerleri şeytanın verdiği üzüntüdür. Üçüncü bir rüya ise kişinin kendi kendine konuştuğu şeylerdendir. Biriniz hoşlanmadığı bir şey görürse hemen kalkıp namaz kılsın ve o rüyayı kimseye anlatmasın.”¹⁰⁵

Rivayetlerde görüleceği üzere Hz. Peygamber, korkulu rüyaların şeytandan olduğunu bildirerek bu rüyanın başkalarına anlatılmasını uygun bulmamıştır. Bazı ulema da bir kısım rüyanın şeytana nisbet edilmesinin mecaz olduğunu dile getirmiştir. İnsanın uykusunda şeytanın verdiği bir üzüntü, bir çağrışım yine Allah'ın yaratmasıylaadır. Bunların şeytana nispet edilmesi, hayırsız ve çirkin olduklarından ötürü mecâzîdir.¹⁰⁶

Bazı hadislerde şeytanın rüyada Hz. Peygamber'in şekline giremeyeceği de anlatılmaktadır. Hz. Ebû Hureyre'nin naklettiği rivayet şöyledir: “Her kim beni rüyada görürse, gerçekten beni görmüştür. Zîra şeytan benim sûretime giremez.”¹⁰⁷ Bununla birlikte hadisin çeşitli varyantlarında da anlatılmak istenen ortak anlam şudur: Hz. Peygamber'in görüldüğü rüyalar doğru ve salih rüyalarlardır. Şeytanın karıştırmalarından berîdir. Önemli nokta rüyada görülen Hz. Peygamber'in şemalde zikredilen vasıflarına uygunluğudur. Gençliği, orta yaşlılığı veya vefat ettiği hali ile rüyadaki görünümün uygunluk arz etmesidir.¹⁰⁸

¹⁰³ Ahmed B. Hanbel, *Müsned*, VI, 10.

¹⁰⁴ Buhârî, Ta'bir 26.

¹⁰⁵ Buhârî, Ta'bir 26.

¹⁰⁶ Nevevi, *Şerhu Sahîhi Müslim*, XV, 22.

¹⁰⁷ Müslim, , Rüya 10; Ebû Dâvud, Edeb 96.

¹⁰⁸ Nevevi, *Şerhu Sahîhi Müslim*, XV, 31.

Rivayetler ele alındığında şeytanın rüyalara dahi müdahilinin olduğu, insanı üzüntüye, korkuya sevk etmek için rüyalara çirkin şeyler karıştırdığı anlaşılmaktadır. Böyle bir durumda şeytanın tesirini engellemek için Hz. Peygamber'in rivayetlerde tavsiye buyurduğu hakikatlere uymak gerektiği ortadadır. Hz. Peygamber'in, kötü görülen rüyadan uyanınca sol tarafa tükürme, Allah'a sığınma ve rüyayı başkalarına anlatmama tavsiyeleriyle beraber, rüyasında korkan bir sahabîye okumasını emrettiği şu duayı da okumakla şeytana karşı bütün silahlar çekilip, kapılar tamamen kapatılacaktır: "*Allah'ın gazâbindan, kullarının şerrinden, şeytanların vesveselerinden ve hazır olmalarından Allah'ın noksansız olan kelimeleriyle Allah'a sığınırım.*"¹⁰⁹

İbadet Hayatında Şeytan

Hayatın her safhasında insanı tuzağa düşürmek için hazır konumda bekleyen şeytanın, insanoğlunun yaratılış gayesi olan ibadet hayatından müstağni kalması düşünülemez. Şeytan, insanın bu en önemli fiiliyatında da onu yalnız bırakmayıp, var gücüyle kendisine saldırmaktadır. Aşağıda kütüb-i sitte çerçevesinde bulabildiğimiz rivayetler bağlamında insanın ibadet hayatındaki şeytanın tuzaklarını, nüfuzunu kısacası yerini bulmaya çalışacağız.

Namaz İbadetinde Şeytan

Kur'an-ı Kerim ve hadis-i şeriflerde namaz ibadeti hakkında önemle durulmaktadır. Birçok ayette inananlar namaza çağrılmakta, bunun yanı sıra hadislerde namaz ibadetinin öneminden sıklıkla bahsedilmektedir. Bu yüzden dinin direği konumunda olan namaz ibadeti, insanları bu ibadetin sevabından mahrum etmek için şeytanın başlıca ilgi alanıdır.

Şeytanın namazla ilgili tahrirleri daha namaz ibadetinden önceki abdest alma aralığında başlamaktadır. Hz. Peygamber'den nakledilen bir habere göre abdestin "*Velehân*" adında bir şeytanı vardır. Allah Resulü (sav), "*Suyun vesvâsı'ndan (şeytanından) sakının!*" buyurmuştur.¹¹⁰ Nitekim İbnü'l-Cevzî'nin (597/1201) naklettiği bir rivayette şeytanın abdest alma anındaki saldırısı şöyle anlatılmaktadır: "*Şeytan, abdest alan bazı kimselere abdestte fazla kalmaları gerektiğini fısıldamaktadır. Bundan dolayı da bu kimseler abdestte gereksiz yere çok zaman harcar, istibrayı çok abartırlar. Kimileri de şeytanın telkiniyle*

¹⁰⁹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 364.

¹¹⁰ Tirmizî, Tahâret 43; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 136.

abdestin niyetini defalarca tekrarlar, abdeste defalarca yeniden başlarlar. Bazıları da bu telkinlerle suyun kaynağını iyice araştırarak abdest suyunun temiz olmadığı evhamına kapılırlar."¹¹¹

Abdestte suyun israf edilmesinin şeytandan kaynakladığını da bir başka hadiste görmekteyiz. Hz. Peygamber, bir hadislerinde: "*Abdest alırken suyu fazlaca kullanmada hiçbir hayır yoktur. Zira bu, şeytandandır*"¹¹² buyurmaktadır. Bu hadiste bildirilen israfın su kaynakları kıt olan Arabistan gibi bir ülkede ne derece önem kazandığı ortadadır. Ancak bu hadisten abdest alırken suyun az kullanılması gerektiği de anlaşılmalıdır. Her işte olduğu gibi abdest konusunda da ne az ne de fazla kullanmamak kaydıyla orta yolu tutmak gerekmektedir.

Şeytanın abdestle alakalı olarak namaz esnasındaki bir vesvesesini de şu rivayette görmekteyiz: "*Şüphesiz ki sizden biriniz namazdayken şeytan gelir ve arkasından bir kıl kopararak onu uzatır. Bunun üzerine namaz kılmakta olan kimse abdesti bozuldu sanır. Bu şekilde olan kimseler bir ses duymadan veya bir koku hissetmeden sakın namazlarını bozmasınlar.*"¹¹³ Hz. Peygamber'in, bu hadisleriyle namaz kılan kimseleri şeytanın olumsuz tesirlerinden ve aldatmalarından sakındırmak istediği ortadadır.

Şeytanın namazı bozdurmak için kişiye abdestinin bozulduğunu fısıldadığı da bildirilmektedir. Böyle bir durumda da Allah Resulu (sav), kişinin şeytana "*yalancısın*" demesi gerektiğini belirtmiştir.¹¹⁴

Şeytanın abdestle ilgili tuzaklarından bahsettikten sonra namazla ilgili diğer tuzaklarına geçebiliriz. Şeytanın namazdaki aldatmalarından birisi kıraatla ilgilidir. Sahabilerden Osman b. Ebi'l-As (ra), bir defasında Resulullah (sav)'e gelerek "*Ya Resulullah! Şeytan, namazımda ve kıraatimde benimle çok*

¹¹¹ İbnü'l-Cevzî, Ebu'l-Ferec Abdurrahman b. Ali b. Muhammed el-Bağdâdî, *Telbîsü İblîs*, Müessesetü'l-Kütübi'l-İslâmiyye, III. Baskı, Beyrut 1992; s. 122.

¹¹² Hindî, Alauddin Ali b. Abdülmelik b. Kadı Han Müttaki, *Kenzü'l-Ummâl Fî Süneni'l-Akvâli ve'l-Ahvâl*, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut (t.y), IX, 26260.

¹¹³ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 96. Buhârî, Vüdû 4. Konuyla ilgili bir başka rivayette ise şöyle buyrulmaktadır: "*Sizden biriniz namazdayken şeytan o kimseye gelerek bir adamın hayvanını yakaladığı gibi onu yakalar. Sonra o kişinin kalçaları arasından yellenme gibi bir his verir. Sizden biri böyle bir durumla karşılaştığında kesin bir ses veya koku duymadıkça namazdan ayrılmasın.*" Bkz: Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 330.

¹¹⁴ Azimâbâdî, *Ebu't-Tayyib Şemsülhak Muhammed b. Emir Ali*, *Avnu'l-Ma'bud*, Beyrut, 1410/1990, I, 18.

uğraşiyor. Namaz ve kıraatimi karıştırıp beni onlarda şüpheye düşürüyor” dediğinde Hz. Peygamber de ona: “Bu şeytana ‘Hinzib’ denir. Onun seninle olduğunu hissettiğin zaman hemen ondan Allah’a sığın ve sol tarafına üç defa tükür.” buyurmuştur. Hz. Osman b. Ebi’l-As, Hz. Peygamber’in bu tavsiyesini yerine getirdiğini ve şeytanın şerrinden kurtulduğunu söylemiştir.¹¹⁵ Şeytanın namazın kıraatine saldırısına vesile olan bir hususun da abdestin tastamam alınmayışı olduğunu da görmekteyiz. Nitekim Ebu Ravh el-Kelâî (ra) şunu rivayet etmektedir: “Allah Resulü (sav), bize bir namaz kıldırdı. Namazda Rum Suresi’ni okurken sürenin bazı yerlerini karıştırdı. Namazını bitirince de ‘Namaza bazı insanlar abdestsiz (abdestlerini tastamam almadıklarından) geldiğinden dolayı, şeytan bize bazı yerleri karıştırttı. Namaza gelirken abdestinizi tam alın.’ buyurdu.”¹¹⁶

Şeytanın namazla ilgili vesveselerinden biri de insanları cemaatten ve cemaatle namaz kılmaktan alıkoymaya çalışmasıdır. Nitekim Hz. Peygamber, Müslümanları sürekli cemaate teşvik etmiş, birlik ve beraberlikten ayrılmamaları gerektiğini belirtmiştir. Bir hadislerinde de Müslümanlara cemaate sarılmayı, mescitlerden ve İslam toplumundan ayrılmamayı emretmiş, yalnız kalan bir koyunu kurdun kaptığı gibi şeytanın da cemaatten ayrılan mümini kapıp avlayabileceğini belirtmiştir.¹¹⁷ Yine konuyla ilgili olarak Hz. Peygamber, namazda safların sık olmasının ve boşluk bırakılmasının şeytanın işini kolaylaştırdığını haber vermiştir.¹¹⁸ Hz. Peygamber, aynı zamanda namazın ta’dil-i erkâna uyularak ciddiyet içerisinde kılınması gerektiğini emretmiş, namaz içerisindeki başı sağa sola çevirme gibi ta’dil-i erkâna aykırı davranışları da şeytanla irtibatlandırmıştır. Hz. Aişe, kişinin namazda başını sağa sola çevirmesini sorduğunu, Hz. Peygamber’in de cevap olarak bu durumun “*Kulun namazının faziletinden şeytanın süratle kapıp kaçıracağı şey*” dediğini haber vermiştir.¹¹⁹ Hadisten anlaşıldığına göre kişi namazdayken secde mahalli dışında herhangi bir yere bakmamalıdır. Bu şekildeki davranışla kişiyi namazdan

¹¹⁵ Müslim, Selâm 68.

¹¹⁶ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 471.

¹¹⁷ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 232-233.

¹¹⁸ Konuyla ilgili hadisinde Allah Resulü (sav) şöyle buyurmaktadır: “*Saflarımızı sık tutun, saf aralarını yaklaştırın. Boyunları aynı hizaya getirin. Nefsim kudret elinde olan Allah’a yemin olsun ki ben, şeytanın küçük siyah bir koyun gibi saf boşluklarında gezindiğini görüyorum.*” Bkz: Nesâî, İmamet 72.

¹¹⁹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI, 70.

uzaklaştırıp huşuyu zedeleyeceği ve Allah'ın rızasına muhalif bir davranış olduğu bilinciyle şeytanın tuzağına düşmemesi gerektiği anlaşılmaktadır.

Namaz esnasındaki esnemenin de şeytandan kaynaklandığı haber verilerek böyle bir durum hâsıl olduğunda güç yettiğince esnemenin engellenmesi gerektiği haber verilmektedir.¹²⁰ Esnemek, uykusuzluk, yorgunluk, gaflet ve rehabetin belirtisidir. Bu hal, kişinin namazda gerekli zihin berraklığını sağlayamadığının bir göstergesidir. Şeytanın insanı ibadetten alıkoymak için gayret ettiği bilindiği için, kişinin namaz ibadetinde Allah'a tam bir huşu ve huzurla yönelmediğinin işareti olan esnemenin şeytana izafesi de oldukça uygundur.¹²¹

Namazın en önemli rükunlarından biri olan secde de şeytanın hiç hoşlanmadığı bir durumdur. Şeytan, secde halindeki insanı, bunun manasından uzaklaştırmak için de elinden geleni yapmaktadır. Konuyla ilgili olarak Hz. Peygamber: “*Âdemoğlu secde ayetini okuyup da secdeye kapanınca, şeytan ağlayarak bir köşeye çekilir ve şöyle söyler: 'Vay hâlîme! Âdemoğlu secde etmekle emrolundu da secde etti. Bu sebeple cennet onundur. Ben de secde etmekle emrolundum da secde etmekten kaçındım. Bu yüzden cehennem de benimdir.'*” Buyurmuştur.¹²² Görüldüğü üzere her ne kadar şeytan pişmanmış gibi gözükse de geri adım atmamış, yanlışlığını affettirecek bir tevbeyle de yönelmemiştir. Bunların tersine şeytan hâlâ secde emrini yerine getirenlere engel olmaya çalışıp, onların da kendisi gibi asi olmalarını hedeflemektedir.¹²³

Hadiste zikredilen ağlamanın, şeytanın pişmanlığından değil, hasedinden dolayı olduğu anlaşılmaktadır. Kendisi secde etmediği için, kulluk bilincinin en yüksek mertebesi olan secdeyi insanın yapmasından dolayı kahrolup çılgına dönmekte ve bundan dolayı ağladığı ortaya çıkmaktadır.

Oruç İbadetinde Şeytan

Oruç ibadeti de İslam'ın ana esaslarından biridir. Günahlara karşı kalkan olan¹²⁴ oruç ibadeti, nefsanî arzuları, dünyevî lezzetleri kıran; iradenin kıymetini artırarak kalbin Allah'a ve O (cc)'nin rızasına meylini artıran bir ibadettir.

¹²⁰ Buhârî, Edeb 125; Müslim, Zühd 56; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 31.

¹²¹ Ateş, *Kur'an ve Hadislere Göre Şeytan*, s. 194.

¹²² Müslim, İman 133.

¹²³ Yavuz, *Dikkat Şeytan Var*, s. 130.

¹²⁴ Buhârî, Savm 2; Müslim, Sıyam 162.

İnsanları türlü derde sürükleyen şehvetlerin esası, karın ve ferc şehvetidir. Kişinin insanlığı da bunlara hâkim olmasına bağlıdır. Oruç ibadeti öncelikle bu ikisini kırar ve onları atâlete iter. Onların zorlamalarını ıztırdan ihtiyara çevirir.¹²⁵ Oruç ibadetinin karşılığını ancak Allah'ın bileceği,¹²⁶ sahibini cehennemden koruyacağı¹²⁷ ifade edilmektedir. Böylesine önemli bir ibadeti kişi, şehvetini kontrol altına alarak yerine getirirse ahirette de kendini cehennem ateşinden korumuş olacaktır.

Hz. Peygamber, bir hadislerinde: “*Ramazan ayı geldiğinde cennetin kapıları açılır, cehennem kapıları kapatılır, şeytanlar da zincire vurulur*”¹²⁸ buyurmaktadır. Hadisin zahirine hamlinin imkân dâhilinde olduğunu dile getiren Kâdi İyaz, cennetin kapılarının açılması, cehennem kapılarının kapanması ve şeytanların zincire vurulmasının ramazan ayının girdiğinin ve bu aya değer verme lüzumunun işareti olduğunu söylemektedir. Şeytanların sıkıca bağlanmasının ise müminlere eziyet etmekten alıkondukları manasında olduğu belirtmektedir. Bununla birlikte mananın mecaza hamli de mümkündür. Bundan murad da sevabın ve affın bolluğuna işarettir.¹²⁹ Şeytanların zincire vurulması hakkında da Aliyyü'l-Kârî (1014/1605), bu ifadenin şeytanların azgınlığının zincire bağlandığı; insanların, şeytanların süslemelerinden korunmaları ve onların vesveselerini kabulden kaçınmaları demek olduğunu ifade etmiştir.¹³⁰

Oruçla ilgili olarak Ubade b. es-Sâmit (ra)'in rivayet ettiğine göre şeytanın Kadir Gecesi'nde çıkıp faaliyete geçmesine izin verilmemektedir.¹³¹ Şeytanın oruç tutanlara karşı çeşitli aldatmaları mevcuttur. Şeytan bazı kimselere sürekli oruç tutmayı hoş göstermektedir. Sebebi ise böyle bir durumda kişinin kısa zamanda kuvvetten düşüp sağlığını kaybederek mutat yapması gereken farzları dahi yerine getiremeyecek duruma gelmesine ve ailesinin rızkını teminde zorluk çekmesine neden olmak olsa gerektir. Allah Resulü (sav), yılı sürekli oruçlu geçirmekten nehyederek: “*En faziletli oruç Davud (as)'un*

¹²⁵ Elmahlı, *Hak Dini Kur'an Dili*, I, 624–627.

¹²⁶ Buhârî, Savm 2, Tevhid 35; İbn Mâce, Edeb 58.

¹²⁷ Buhârî, Savm 2; Ebu Dâvud, Savm 25.

¹²⁸ Buhârî, Savm 2; Tirmizî, Savm 5.

¹²⁹ Nevevî, *Şerhu Sahîhi Müslim*, VII, 194.

¹³⁰ Aliyyü'l-Kârî, *Mirkâtü'l-Mefâtih Şerhu Mişkâti'l-Mesâbih*, IV, 443.

¹³¹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 324.

*orucudur. O (as), bir gün tutar, bir gün tutmazdı*¹³² buyurmuştur. Hz. Peygamber, yine sahabilerden Abdullah b. Amr (ra)'ın kendisine sürekli oruç tutmak istediğini belirtmesi üzerine, en doğru orucun Hz. Davud (as)'un orucu olduğunu belirtmiş; bundan daha fazlasını yapabileceğini belirten Hz. Abdullah'a bu oruçtan fazlasını müsaade etmemiştir.¹³³

Hac İbadetinde Şeytan

Her türlü zaman ve mekânda şeytan vesvesesinden taviz vermemektedir. Fakat bazı zaman ve mekânlarda şeytanın tesirleri kırılabilir. Hac ibadetinin yapılacağı zaman ve mekânlar da bu kapsamdadır.

İbn Abbas (ra)'ın naklettiği bir rivayette şunlar anlatılmaktadır: Cebrail (as), hac ibadetini öğretirken Hz. İbrahim'i cemrelerin bulunduğu yer olan minaya getirmiş, ilk olarak Cemretü'l-Akabe'de şeytan kendisine gözükmüş, İbrahim (as) de ona yedi taş atmıştır. Daha sonra Hz. İbrahim Cemretü'l-Vüstâ'ya gitmiş, orada da şeytan kendisine gözükmüş ve şeytana yedi taş atmıştır. Son olarak Hz. İbrahim Cemretü's-Süflâ'ya gelmiş, orada da şeytanın kendisine gözükmüşü üzerine yedi taş daha atmıştır. Bunun üzerine şeytan kaybolmuştur.¹³⁴ Şeytanın Hz. İbrahim tarafından görülmesi de imkân dâhilindedir. Hz. İbrahim hayrı telkin eden Cebrail (as)'ı gördüğüne göre, şerrin sembolü ve telkincisi olan şeytanı da Allah'ın izniyle görebilir.

Şeytan taşlama haccın vaciplerindedir. Ziyaret tavafından sonra Mina'ya dönülerek cemrelere taş atmak için üç gün kalınır. Taş atma günlerinde Mina'dan başka yerde kalmak mekruhtur. Bayramın ikinci gününde güneş zeval vaktine gelince Mescid-i Hayf'ın yakınındaki birinci cemreden başlanarak cemrelerin üçüne de yedişer taş atılır. Daha sonra Kurban Bayramı'nın üçüncü günü yine zevalden sonra belirtilen şekilde cemrelere taş atılır.¹³⁵

Şeytan taşlama sadece Hz. İbrahim'in o mevkide şeytanı görüp taşlamasından ibaret olmayıp Allah'a karşı itaati, saygı ve ta'zimi kusursuzca yapabilmeye çalışmanın adıdır. Şerrin temsilcisi olan şeytanı kovup ona

¹³² Buhârî, Savm 59.

¹³³ Buhârî, Savm 59.

¹³⁴ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 306.

¹³⁵ Zihni, Mehmed, *Nimeti İslâm*, Sönmez Neşriyat, İstanbul (t.y), s. 627. Günümüzde Hac'daki kalabalık ve yer sıkıntısı sebebiyle izdihama sebebiyet vermemek için otelleri yakın olan hacılar şeytan taşlama günleri Mina'da bırakılmayıp otellerine götürülmektedir.

uyulmadığının, vesveselerine kulak asılmadığının ve onun düşman kabul edildiğinin ifade edilmesidir.

Şeytanın Şerrinden Korunma Yolları

Kur'an-ı Kerim ve hadis-i şeriflerde şerrin temsil ve telkincisi olarak zikredilen şeytanın aynı zamanda tuzaklarından korunmak için de emir ve tavsiyeler belirtilmiştir. Aşağıda Kur'an ve hadislerde bildirilen bu emir ve tavsiyeleri maddeler halinde irdelemeye çalışacağız.

İstiâze (Allah'a Sığınmak)

Kur'an'da öncelikli olarak şeytanın şerrinden korunmak için müminlere istiâze emredilmektedir. Güvenerek bir şeye sığınmayı talep etmek, bir şeye yapışıp bağlanmayı istemek anlamlarına gelen istiâze, ıstılahtaki olarak da müminin, İslam esaslarına teslim olup dinine ve dünyasına zarar veren bütün kötülüklerden Allah'ın rahmetine sığınmayı istemesi ve bunu dil ile söylemesi şeklinde tarif edilmektedir.¹³⁶

Selef âlimlerinden biri ile öğrencisi arasında geçen şu diyalog konumuz açısından oldukça önemlidir: Âlimin şeytanın sataşması durumunda ne yapacağını sorması üzerine öğrencinin cihad edeceğini söylemesi, âlimin tekrarı durumunda ne yapacağı sorusuna yine cihad edeceği cevabını veren öğrenciye böyle yaparak onunla asla başa çıkamayacağını bildiren alim, bu sefer de koyunların yanından geçerken, köpek sana saldırır veya seni oradan geçirmek istemezse ne yapacağını sorması üzerine ona karşı koyarak mücadele edebileceğini ifade eden öğrencinin yanıtına karşı âlim, bu şekilde de onunla başa çıkamayacağını dile getirir ve o koyunların sahibinden yardım istemesi gerektiğini, ancak böylelikle köpeğin saldırısından kurtulabileceği cevabını verir. Demek ki şeytanla mücadele etmektense, onun yaratıcısına sığınmak en sağlam yoldur. Şeytan ve askerlerinden korunmanın en güzel yolu Allah'a sığınıp, O (cc)'na iltica etmektir. O (cc)'nun şeytana karşı gücü elbette yeter. Allah kulunu koruduğunda, şeytan kula nasıl musallat olabilir?¹³⁷

Kur'an'da şeytanın aldatma ve tuzaklarından korunmak için en önemli reçetenin Allah'a sığınmak olduğunu şu ayetlerde görmekteyiz: “*Sen de ki: ‘Ya Rabbî! Şeytanların vesveselerinden, onların yanımda bulunmalarından Sana*

¹³⁶ Çiçek, Yakup, Yıldız, Fahreddin, *İstiâze-Şeytan*, İstanbul 1985, s. 26.

¹³⁷ Âşur, Mustafa, *Âlemü'l-Cin*, Mektebetü'l-Kur'an, Kahire 1986, s. 78.

sığınırım!”¹³⁸ “Her ne zaman şeytandan sana bir vesvese gelecek olursa, hemen Allah’a sığın. Çünkü o duaları işitip icabet eder ve her şeyi bilir.”¹³⁹ “Kur’ân okuyacağın zaman, o kovulmuş şeytandan Allah’a sığın.”¹⁴⁰ Kur’an okurken şeytandan sığınmak için sadece Arapça olarak “Eûzü billahi mine’ş-şeytâni’r-racîm” (Kovulmuş şeytandan Allah’a sığınırım) kelimelerini tekrarlamak gerektiği anlamına gelmez. Kişi Kur’an okurken şeytanın vesveselerinden korunmak için kalbine anlamsız ve yanlış şüphelerin gelmesine izin vermemelidir.¹⁴¹

Şeytanın tuzaklarından korunmak için Allah’a sığınılması gerektiğini Hz. Peygamber’in tavsiyelerinde de görmekteyiz. Osman b. Ebi’l-As (ra), bir defasında Resulullah (sav)’e gelerek: “Ya Resulullah! Şeytan, namazımda ve kıraatimde benimle çok uğraşiyor. Namaz ve kıraatimi karıştırıp beni onlarda şüpheye düşürüyor” dediğinde Hz. Peygamber de ona: “Bu şeytana ‘Hinzib’ denir. Onun seninle olduğunu hissettiğin zaman hemen ondan Allah’a sığın ve sol tarafına üç defa tükür.” buyurmuştur.¹⁴² Hz. Peygamber, öfke anında dahi şeytandan Allah’a sığınmayı tavsiye etmiştir. Süleyman b. Surad (ra) şu hadiseyi anlatmaktadır: “Allah Resulü (sav)’in yanında iki adam birbirlerine sert sözler sarfetti. Biz de Hz. Peygamber’in yanında oturuyorduk. Birinin yüzü öfkesinden kıpkırmızı olmuş, şakak damarları şişmişti. Bunun üzerine Resulullah (sav), şöyle buyurdu: ‘Ben öyle bir söz biliyorum ki, eğer şu adam onu söylese bu hal ondan gider. Eûzübillehimine’ş-şeytânirracîm’ dedi. O kişiye ‘Hz. Peygamber’in dediğini duymadın mı?’ dediklerinde o zat: ‘Ben deli değilim’ dedi.”¹⁴³

Resulullah (sav)’ın şeytanın şerrinden Allah’a sığınma adına yaptığı tavsiye ve bizzat kendi istiazelere birkaç örnek olarak da şu rivayetleri verebiliriz: Hz. Ebu Bekir, sabah-akşam okuyabileceği bir duayı sorduğunda Allah Resulü (sav) kendisine: “Ey görüneni de görünmeyeni de bilen, gökleri ve yeri yoktan yaratan, her şeyin terbiyecisi ve sahibi! Şehadet ederim ki senden başka ilah yoktur, nefsimin ve şeytanın şerrinden, onun beni şirke

¹³⁸ 23/Müminin 97-98.

¹³⁹ 7/ A’raf 200.

¹⁴⁰ 16/ Nahl 98.

¹⁴¹ Mevdûdî, Ebû’l-A’lâ, *Tefhîmü’l-Kur’an*, (ter: heyet), İnsan Yayınları, II. Baskı, İstanbul 1996, III, 59.

¹⁴² Müslim, Selâm 68.

¹⁴³ Buhârî, Edeb 76; Tirmizî, Daavât 51.

düşürmesinden sana sığınırım.” demesini ve bu duayı sabah-akşam ve yatağa girdiğinde yapmasını istemiştir.¹⁴⁴ Hz. Peygamber, ölüm anında dahi şeytanın aldatmasından Allah’a sığınarak şöyle dua etmiştir: “*Ölüm anında şeytanın çarpmasından sana sığınırım.*”¹⁴⁵

Hattâbî (388/998), şeytanın ölürken insana musallat olmasının, kişinin ölürken tevbe etmesine mani olması, vasiyet etmesine ve helalleşmesine engel olması, Allah’ın rahmetinden ümit kestirmesi, ölümü kötü göstermesi sebebiyle kişinin dünyadan ayrılmak istememesi, bundan dolayı da kişinin Allah’ın kaza ve kaderine razı olmaması ve Allah’ın gazabına uğrayarak ölmesi demek olduğunu belirtmiştir.¹⁴⁶

Allah Resulü (sav), mescide girerken dahi şeytanın şerrinden korunmak amacıyla: “*Racîm şeytandan, Azîm olan Allah’a, O (cc)’nun yüce zâtına, ezeli saltanatına sığınırım.*” diye dua etmiştir.¹⁴⁷ Resulullah (sav)’in şeytanın şerrinden Allah’a sığınılmasını tavsiye ettiği bir başka husus da evlilik hayatıyla ilgilidir. Resulullah (sav): “Sizden biriniz hanımına yaklaşacağı zaman ‘Allah’ım! Şeytanı benden de, bana rızık olarak lütfedeceğin çocuktan da uzaklaştır’ deyip de bir de çocuğu olursa, şeytan ona zarar veremez, o çocuğa musallat edilmez.”¹⁴⁸ Buyurmuştur. Ele almış olduğumuz ayet ve hadislerden de anlaşılacağı üzere şeytanın şerrinden korunmak için öncelikli olarak istiâzeye başvurmak gerektiği ortaya çıkmaktadır.

Muavvizeyn (Felak-Nas) Sûreleri

Felak ve Nas sureleri istiâze ile başladığından bu adı almışlardır. Bu surelerde din ve dünyaca iyi karşılanmayan kötü hasletlerin tamamı ifade edilerek bunlardan Allah’a sığınma yoluyla korunulması istenmektedir. Bu surelere İhlas suresi de eklendiğinde üç sureye “*Muavvizat*” denilir ki ‘sığındırıcı sureler’ demektir. Hz. Peygamber, bir rahatsızlık duyduğunda ve her gece yatağına yatması esnasında bu üç sureyi okuyup, ellerine üfleyerek başını

¹⁴⁴ Tirmizî, Daavât 14.

¹⁴⁵ Ebû Dâvud, Vitr 32.

¹⁴⁶ Hattâbî, Ebû Süleyman Hamd b. Muhammed el-Büstî, *Meâlimü’s-Sünen*, Beyrut (t.y), II, 161.

¹⁴⁷ Ebû Dâvud, Salât 18.

¹⁴⁸ Buhârî, Bed’ül-Halk 11, Nikah 66; Müslim, Nikah 116; Ahmed b. Hanbel, I, 286.

ve yüzünden başlayarak aşağıya doğru ellerinin yettiği her yeri sıvazlardı ve Bunu üç defa tekrar ettiği bildirilmektedir.¹⁴⁹

Ayetü'l-Kürsî

Hz. Peygamber, bazı hadislerde şeytandan korunmak için Ayetü'l-Kürsî'nin okunmasını tavsiye etmiştir. Rivayetlerde, bir kimsenin evinde bulunduğu veya yatağına girdiği sırada Ayetü'l-Kürsî'yi okuması halinde Allah tarafından görevli bir muhafızın sabaha kadar hiç ayrılmadan o kimsenin yanında bulunduğu ve o süre zarfında hiçbir şeytanın kişiye yaklaşmadığı bildirilmektedir.¹⁵⁰ Bir başka rivayette de Bakara suresinden içinde Ayetü'l-Kürsî'nin bulunduğu on ayeti okuyan kimseye ve ailesine o gün hiçbir şeytanın yaklaşamayıp, o kişinin evine sabaha kadar hiçbir şeytanın girmesine izin verilmeyeceği zikredilmiştir.¹⁵¹

Şeytanın şerrinden korunmak için zikredilen bu nebevi tavsiyeye de titizlikle riayet edilmesi gerektiği hatırdan çıkmamalıdır.

Bakara Sûresi ve Son İki Ayeti

Bazı hadislerde de şeytandan korunmak için evlerde Bakara suresinin okunması gerektiği bildirilmektedir. Bir hadislerinde Hz. Peygamber: “*Evlerinizi kabirlere çevirmeyiniz. Muhakkak ki şeytan, içinde Bakara suresi okunan evden kaçır*” buyurmuştur.¹⁵² Konuyla ilgili bir başka rivayette ise şöyle buyrulmaktadır: “*Bakara Suresi'nin son iki ayeti bir evde üç gün okunmazsa o eve şeytan yaklaşır.*”¹⁵³ Rivayetin bir başka versiyonunda Abdullah b. Mes'ud (ra)'dan mevkuf olarak şöyle nakledilmektedir: “*Herhangi birinize, bir ayağını diğerinin üzerine atmış bir vaziyette Bakara Sûresi'ni okumayı bırakıp da şarkı söylerken sakın rastlamayayım. Şüphesiz şeytan, içinde Bakara Sûresi okunan evden kaçır.*”¹⁵⁴ Konumuzla alakalı son aktaracağımız rivayet de Ebu Mes'ud

¹⁴⁹ Buhârî, Fedâilü'l-Kur'an 15; İbn Mâce, Dua 15.

¹⁵⁰ Buhârî, Bed'ül-Halk 11, Fedâilü'l-Kur'an 10. Bu bab da Ebû Hureyre (ra)'den gelen bir rivayette de; insan kılığında gelen şeytanın Hz. Ebû Hureyre'ye yatağına girdiğinde Ayetü'l-Kürsî'yi okumasını tavsiye ettiği, bu takdirde hiçbir şeytanın kendisine yaklaşmayacağı haber verdiği bildirilmektedir. Bkz: Buhârî, Fedâilü'l-Kur'an 10.

¹⁵¹ Dârimî, Fedâilü'l-Kur'an 14.

¹⁵² Müslim, Müsâfirin 212; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 378.

¹⁵³ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 274; Dârimî, Fedâilü'l-Kur'an 14.

¹⁵⁴ Dârimî, Fedâilü'l-Kur'an 34.

el-Ensârî'nin (ra) naklettiği şu rivayettir: “Resulullah (sav) buyurdu ki: “Gece Bakara Sûresi'nin sonundaki iki ayeti okuyan kimseye bu iki ayet yeterli gelir.”¹⁵⁵

Yukarıda ele almış olduğumuz ayet ve hadislerde şeytanın şerrinden korunmak için emir ve tavsiye niteliğindeki hususlara riayet etmek, dünya ve ukba hayatı açısından son derece önemlidir. Dünyaya imtihan amacıyla gönderilen insanoğluna dünya hayatında musallat kılınan şeytanın şerrinden kurtulmak ve imtihanı kazanmak için sunulan bu reçetelere uymak zorunluluk arz etmektedir.

Sonuç

Şeytanın varlığı kitap ve sünnetle sabit olduğundan, şeytanın görülemeyip, hissedilememesi gerekçesiyle mevcut âlemde hakikatinin olmadığı yanlışlığına düşmeyip varlığını kabul etmek gerekmektedir. Çünkü varlıkların görülememesi yok olmalarını gerektirmemektedir.

Kur'an ve hadislerde şerrin temsilcisi olarak zikredilen şeytanın cin taifesinden olduğunu Kur'an haber vermektedir. Cinlerin inanmayan ve insanları kötülüğe çağırın temsilcilerine şeytan denildiği gibi, bu anlamda bozgunculuk yapıp şerri körükleyen insanlara da şeytan denilmiştir. Şeytan, Kur'an'da bütün kötülük yapanları içeren genel bir anlamda kullanılmış, isyanından bahisle de iblis ismiyle anılmıştır. Kur'an'da şeytanın, insanın apaçık düşmanı olduğu, insanı aldatmak için gizlice sokulduğu, vesvese verdiği, günahı süslü gösterdiği, netice itibariyle insanları saptırmak için türlü yollar denediği anlatılmaktadır. Hadislerde de şeytanın insanoğluna çok yakın olduğu, insanın damarlarında gezindiği, ibadetlerini engelleme gayretinde olduğu ve insanları birlik ve beraberlikten alıkoymaya çalıştığı, insan hayatının tüm ayrıntılarında onu aldatabilmek için faal durumda olduğu bildirilmektedir. Şeytanın hususiyetleriyle (boynuza, kulağa bevletmesi, düğüm atması...) ilgili bilgilerin mecaza hamledilmesi daha doğru bir yaklaşımdır.

İnsanın en büyük ve ezeli düşmanı olan şeytanın tuzaklarına karşı Kur'an ve hadislerde ondan korunma yolları açıklanmıştır. Şeytanı gözümüzde ne çok büyütme, ne de hafife almak gerekir. Şeytanın ancak isyana dalmış ölü ruhlara tesir edip onları kontrol altına alabileceği bilinciyle, şerrinden korunmak için bildirilen emir ve tavsiyeleri titizlikle yerine getirmek gerektiği asla akıldan

¹⁵⁵ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 274.

çıkarılmamalıdır. Şeytanın, insanlara karşı zorlayıcı bir gücünün olmadığını bizzat Kur'an'ın bildirdiğini görmekteyiz. Allah'a sığınıp, O (cc)'nin emir ve yasaklarına riayet eden, bu konudaki Nebvî emirlere de sıkıca bağlı kalan takva sahibi müminler üzerinde şeytanın aldatma, hile ve tuzaklarının başarısız olacağı ortadadır.

KAYNAKÇA

ABDULBÂKÎ, Muhammed Fuad, *el-Mu'cemü'l-Müfehres Li Elfâzi'l-Kur'ani'l-Kerim*, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1420/2000.

Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdullah Ahmed b. Muhammed eş-Şeybânî, (241/855), *el-Müsned*, Çağrı Yayınları, (y.y), (t.y).

Aliyyü'l-Kârî, Ebu'l-Hasan Nureddin Ali b. Sultan Muhammed, (1014/1606), *Mirkâtü'l-Mefâtiḥ Şerhu Mişkâti'l-Mesâbih*, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1992.

ÂŞUR, Mustafa, *Âlemü'l-Cin*, Mektebetü'l-Kur'an, Kahire 1986.

ATEŞ, Ali Osman, *Kur'an ve Hadislere Göre Şeytan*, Beyan Yayınları, İstanbul 1995.

ATEŞ, Süleyman, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul 1988–1991.

AYNÎ, Ebû Muhammed Bedreddin Mahmûd b. Ahmed b.Musa el-Hanefî, (855/1451), *Umdetü'l-Kârî Şerhu Sahîhi Buhârî*, Mısır 1972.

AZİMÂBÂDÎ, Ebu't-Tayyib Şemsülhak Muhammed b. Emir Ali, (1329/1911), *Avnu'l-Ma'bud Şerhu Süneni Ebî Dâvud*, Beyrut 1410/1990.

BÂLÎ, Vahîd Abdüsselam, *Vikâyetü'l-İnsân mine'l-Cin ve's-Şeytân*, Mektebetü't-Tâbiîn, Kâhire, X. Baskı, 1318/1997.

BUHÂRÎ, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail (256/870), *el-Câmiu's-Sahîh*, Çağrı Yayınları, (y.y), (t.y).

CEBECİ, Lütfullah, *Kur'an-ı Kerîme Göre Cin-Şeytan*, Konya 1989.

CEVHERÎ, Ebû Nasr İsmail b. Hammad, (400/1009), *es-Sihâh Tâcu'l-Luğa ve Sihâhi'l-Arabiyye*, (tah: Ahmed Abdülgafur Attar), Dâru'l-İlm Li'l-Melâyin, II. Baskı, Beyrut 1979.

ÇİÇEK Yakub, Yıldız Fahreddin, *İstiâze-Şeytan*, İstanbul 1985.

DÂRİMÎ, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdurrahman (255/869), *es-Sünen*, Çağrı Yayınları, (y.y), (t.y).

DAVUDOĞLU, Ahmed, *Sahihi Müslim Tercüme ve Şerhi*, İstanbul 1973.

EBÛ DÂVÛD, Süleyman b. Eş'as es-Sicistânî (275/888), *es-Sünen*, Çağrı Yayınları, (y.y), (t.y).

ELMALILI, Muhammed Hamdi Yazır, (1361/1942), *Hak Dini Kur'an Dili*, Eser Neşriyat, İstanbul 1979.

FIRAT, Ahmet Suphi, "Şeytan" maddesi, İ.A, MEB Yayınları, İstanbul 1978–1986.

GAZZÂLÎ, Ebu Hâmid, (505/1111), *İhyâ-u Ulûmiddîn*, Dâru Kuteybe, Dimeşk, 1992.

HATTÂBÎ, Ebû Süleyman Hamd b. Muhammed el-Büstî, (388/998), *Meâlimü's-Sünen*, Beyrut (t.y).

IRAKÎ, Ebu'l-Fazl Zeynüddin Abdürrahim b. Hüseyin, (806/1404), *Tarhu't-Tesrib fi Şerhi't-Takrib*, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut, t.y.

İBN CÜZEYY, Ebu'l-Kâsım Muhammed b. Ahmed, (741/1340), *Kitâbü't-Teshil li Ulûmi't-Tenzil*, Dâru'l-Kütübi'l-Hâdise, Kâhire (t.y).

İBN HACER EL-ASKALÂNÎ, Ebu'l-Fazl Şehabeddin Ahmed, (852/1449), *Fethu'l-Bârî Şerhu Sahîhi'l Buhârî*, Daru'l-Mârife, t.y, Beyrut, IV, 242.

İBN KESÎR, Ebu'l-Fidâ İsmâil b. Ömer, (774/1373), *Tefsîru'l-Kur'ani'l-Azîm*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1986.

İBN MÂCE, Ebu Abdullah Muhammed b. Yezid el-Kazvînî (273/886), *es-Sünen*, Çağrı Yayınları, (y.y), (t.y).

İBN MANZUR, *Ebu'l-Fazl Muhammed b. Mükerrrem b. Ali el-Ensârî*, (711/1311), *Lisanü'l-Arab*, Daru'l-Fikr, Beyrut 1375/1955.

İBNÜ'L-CEVZÎ, Ebu'l-Ferec Abdurrahman b. Ali b. Muhammed el-Bağdâdî, (597/1201), *Telbîsü İblîs*, Müessesetü'l-Kütübi'l-İslâmiyye, III. Baskı, Beyrut 1992.

İBNÜ'L-ESÎR, Mecdüddîn Ebü's-Saâdet el-Mübârek b. Muhammed el-Cezerî, (606/1210), *en-Nihâye fi Garîbi'l- Hadîs*, tahkik: Tâhir Ahmed ez-Zâvî ve arkadaşı, Beyrut, (t.y).

İŞLER, Mehmet Hulûsi, *Nefis ve Şeytan*, Ahmet Saim Matbaası, İstanbul 1968.

KAYA, Remzi, "Kur'an-ı Kerimde İnsan-Şeytan İlişkisi", UÜİFD, S. II, C. XII, Bursa 2003.

KURTUBÎ, Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed el-Ensârî (671/1273), *el-Camiu Li Ahkami'l-Kur'an*, Daru'l-Kâtibi'l-Arabiyye, Kâhire 1967.

KUTUB, Seyyid, (1386/1966), *Fî Zilâli'l-Kur'an*, Dâru's-Şurûk, Kahire 1988.

MEVDÛDÎ, Ebû'l-A'lâ, (1903/1979), *Tefhîmü'l-Kur'an*, (ter: heyet), İnsan Yayınları, II. Baskı, İstanbul 1996.

MÜSLİM, Ebu'l-Hüseyin Müslim b. Haccac el- Kuşeyrî (261/875), *el-Câmiu's-Sahih*, Çağrı Yayınları, (y.y), (t.y).

HİNDÎ, Alauddin Ali b. Abdülmelik b. Kadı Han Müttaki,(975/1567), *Kenzü'l-Ummâl Fî Süneni'l-Akvâli ve'l-Ahvâl*, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut (t.y).

NESÂÎ, Ebû Abdurrahman Ahmed b. Şuayb (303/969), *es-Sünen*, Çağrı Yayınları, (y.y), (t.y).

NEVEVÎ, Ebû Zekeriyâ Muhyiddin Yahyâ b. Şeref b. Nûri, (676/1277), *Şerhu Sahîhi Müslim*, Dâru'l-Kalem, Beyrut 1987.

NURSÎ, Said, (1379/1960), *Mesnevi-i Nuriye*, Envar Neşriyat, İstanbul 1990.

RÂZÎ, Ebu Abdullah Fahreddin Muhammed b. Ömer Fahreddin, (606/1209), *Mefâtihu'l-Gayb*, Mısır, (t.y).

SAYGILI, Sefâ, *Strese Son*, Türdav Yayınları, İstanbul 1966.

SENÛSÎ, Ebu Abdullah Muhammed b. Muhammed b. Yusuf, (895/1489), *Mükemmelü İkmâli'l-İkmâl*, (Übbî, İkmâlü İkmâli'l-Mu'lim içerisinde), Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, t.y, Beyrut.

TİRMİZÎ, Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre es_ Sülemi, (279/892), *es-Sünen*, Çağrı Yayınları, (y.y), (t.y).

YAVUZ, Mehmet, *Dikkat Şeytan Var*, Rehber Yayınları, IV. Baskı, İzmir 2006.

YILMAZ, Hasan Kâmil, *Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, İstanbul, 1994.

ZİHNÎ, Mehmed, (1332/1913), *Nimeti İslâm*, Sönmez Neşriyat, İstanbul (t.y).

ZUHAYLÎ, Vehbe, *et-Tefsiru'l-Münir*, Dâru'l-Fikri'l-Mu'âsir, Beyrut 1991.